

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

PROTITURECKÉ TAŽENÍ ROKU 1566 - REKONSTRUKCE PERSONÁLNÍHO
SLOŽENÍ ČESKÉHO STAVOVSKÉHO VOJSKA

Vedoucí práce: prof. PhDr. Václav Bůžek, CSc.

Autor práce: Lucie Ausobská

Studijní obor: Historie – Anglický jazyk a literatura

Ročník: III.

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1948 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 8. srpna 2014

Poděkování

V první řadě bych ráda poděkovala vedoucímu této práce panu prof. PhDr. Václavu Bůžkovi, CSc., za jeho cenné rady a připomínky, ochotu a velkou trpělivost. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům, kteří mi poskytli podporu, kdykoli jí bylo třeba.

Anotace

Cílem bakalářské práce je rekonstrukce personálního složení stavovského vojska české zemské hotovosti, které roku 1566 táhlo do Uher pod vedením Viléma z Rožmberka. První kapitola pojednává o pozadí tureckých válek od jejich počátku až do roku 1606. Dále se zabývá obrazem Turka a jeho působením na raně novověkou společnost. Závěrečná část kapitoly se věnuje historiografii, která se zabývala tureckou tematikou a rozebírá prameny, které byly nezbytné pro rekonstrukci stavovského vojska. Druhá kapitola se zabývá předcházejícími okolnostmi a samotným průběhem vojenského tažení roku 1566. Třetí kapitola rekonstruuje personální skladbu vyšších a nižších velitelů, kteří táhli do Uher. Cílem kapitoly je určit regionální původ velitelů, jejich majetkové zázemí, sociální zařazení a vliv vojenských zkušeností na průběh jejich další kariéry. Poslední kapitola pojednává o všednosti vojenského tažení, která se zaměřuje na modlitby konané proti Turkům, požadované chování šlechticů v poli a jejich skutečné chování. Dále se zabývá jednotlivými omluvami a výmluvami, které šlechtici používali, aby se mohli vrátit zpět domů. Celou práci ukončuje závěr, který shrnuje zjištěné poznatky o personální skladbě českého stavovského vojska vojenského tažení roku 1566.

Annotation

The aim of the bachelor thesis is the reconstruction of personal structure of the expedition of the Bohemian troops which was sent to Hungary led by William of Rosenberg in 1566. The first chapter discusses the background of Turkish wars from their beginning to 1606. Next it discusses the picture of a Turk and his effects on Early modern society. The end of the chapter deals with historiography focused on Turkish topic and it analyzes period sources that are necessary for reconstruction the estate's troops. The second chapter discusses previous circumstances and the actual course of the expedition in 1566. The third one reconstructs the personal structure of higher commanders and sub-commanders who went to Hungary. The aim of this reconstruction is to identify the regional origin of commanders, their property background, social status and the influence of military experiences on their next career. The last chapter deals with everyday life of the expedition and it focuses on prayers against Turks, required behaviour of noble men in the battlefield and their real behaviour. It also analyzes individual excuses and pretexts used by noble to let them go back home. The whole work is finished with a conclusion which contains the analysis of all gained information about personal structure of the Bohemian estate's expedition in 1566.

Obsah

I. Úvod.....	7
II. Tažení roku 1566.....	15
III. Personální složení vojska české zemské hotovosti.....	26
IV. Druhá tvář tažení – modlitby a omluvy.....	47
V. Závěr.....	52
VI. Seznam literatury a pramenů.....	54
VII. Seznam příloh a vyobrazení.....	58

I. Úvod

Cílem bakalářské práce je rekonstrukce personálního složení stavovského vojska na pozadí tureckého nebezpečí a přiblížení života vybraných účastníků vojenských tažení, které by přineslo nový pohled na turecké nebezpečí a rozhodující vojenské střety.¹ Předkládaná práce se zabývá personální skladbou vyšších a nižších velitelů stavovského vojska české zemské hotovosti vedeného do Uher roku 1566 Vilémem z Rožmberka.² Stavovské vojsko bylo shromážděno na principu zemské hotovosti, kterou mohl panovník svolat pouze se svolením zemského sněmu.³ Předložená práce má zjistit, jaká byla struktura vojska, jací šlechtici se zemské hotovosti proti Turkům účastnit museli, a jací naopak nemuseli.

První zmínky o Osmanské říši se objevují kolem roku 1300, kdy turecký vůdce Osman, pocházející z kmene Ozugů, založil svou říši v Malé Asii, která do té doby byla panstvím seldžuckých Turků. Roku 1326 se Osmanův syn Orhan zmocnil sídla Bursy, ze kterého udělal hlavní město své říše.⁴ Turecká rozpínavost se začala projevovat dobýváním byzantských pevností, které mnohdy byly získány spíše dohodou než bojem. Po úspěšné okupaci Gallipole,⁵ se Turci poprvé dostali na evropskou půdu. V následujících letech se jim úspěšně podařilo obsadit velkou část Balkánského poloostrova a přesunuli své sídlo do Adrianopole. Kvůli rostoucí turecké rozpínavosti byla roku 1396 zorganizována první protiturecká křížová výprava uherského krále Zikmunda Lucemburského, která však skončila porážkou křesťanských bojovníků u Nikopole.⁶

Na začátku 15. století se Turci museli potýkat s Tatary, kteří nad Osmany zvítězili roku 1402 v bitvě u Ankary. Poté se zmocnili maloasijských držav Osmanské říše. Tím dočasně zastavili tureckou expanzi do Evropy. Nový sultán dokázal ale dobýt ztracené území zpět a zvítězil v bitvě u Varny roku 1444 nad vojskem další křížové výpravy, kterou vedl Vladislav III. Jagellonský.⁷ Na jaře roku 1453 Mehmed II. Fatih dobyl slavnou Konstantinopol⁸ a rozšířil svá panství o Srbsko a jižní Řecko.⁹

¹ Reflexi bitvy se v současnosti věnuje Miroslav ŽITNÝ, *Keresztes 1596. Vytváření obrazu prohrané bitvy s Turky a její druhý život*, Český časopis historický 111, 2013, s. 31-65.

² Stavovské vojsko bylo do Uher vedeno ve dvou hlavních taženích – roku 1566 a roku 1594, které vedl Petr Vok z Rožmberka.

³ Petr MAREŠ, *Krajské mustrunky a krajští mustrheři v organizaci vojenské správy předbělohorských Čech (1565-1618)*, *Paginae historiae* 21, 2013, č. 2, s. 291-314.

⁴ Tomáš RATAJ, *České země ze stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře v českých zemích*, Praha 2002, s. 244-245.

⁵ V letech 1355 – 1357.

⁶ Miloš MENDEL – Bronislav OSTŘANSKÝ – Tomáš RATAJ, *Islám v srdci Evropy. Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*, Praha 2007, s. 39 – 41.

⁷ TAMTÉŽ, s. 41.

⁸ Konstantinopol padla 29. 5. 1453, jejímu obléhání se věnoval např. Steven RUNCIMAN, *Pád Cařihradu*, Praha 1970.

Roku 1520 se do čela Osmanské říše dostal Süleyman I. Nádherný, který chtěl být spíše mírovým panovníkem. Boje nutné k udržení svých hranic a z toho vyplývající možnosti dalšího územního zisku situaci změnily. Tureckým vítězstvím v bitvě u Moháče 29. srpna 1526 se osmanská hrozba začala dotýkat i českých zemí. Toto vítězství, kde zahynul český a uherský král Ludvík Jagellonský, otevřelo Turkům cestu do Uherské nížiny. Už dobytí Bělehradu roku 1521 mohlo být jakýmsi signálem, že se turecká hrozba přibližovala do střední Evropy.¹⁰ Téhož roku po smrti Ludvíka Jagellonského se Ferdinand I. Habsburský stal uherským králem. Proti němu stál sedmihradský kníže Jan Zápolský, který byl částí uherské šlechty zvolen uherským vzdorokrálem a byl Turky podporován. Toto „rozdělení“ vlády oslabilo obranu uherské země. Turci se roku 1529 neúspěšně pokusili obléhat Vídeň.¹¹ Roku 1541 zemřel Jan Zápolský, téhož roku se turecká mocenská pozice upevnila dobytím Budína,¹² přičemž Turci vystupovali jako ochránci syna Jana Zápolského.¹³ Již v roce 1547 habsburská monarchie uzavřela s Turky dočasné příměří, za které musela sultánovi platit mírovou daň.¹⁴

Nové tažení do Uher bylo zorganizováno roku 1556 Ferdinandem Tyrolským,¹⁵ které mělo pomoci s obranou pevnosti Siget. Tato pevnost byla již dlouho předmětem sporů mezi Turky a Habsburky, protože byla strategicky umístěna v půli cesty mezi Vídní a Bělehradem.¹⁶ Tohoto roku byla pevnost úspěšně ubráněna, proto se další výprava konala až roku 1566. Nové tažení vypravil král Maxmilián II., který získal pomoc od říšských knížat, papežského stolce i španělského krále.¹⁷ Z českých zemí byla vypravěna zemská hotovost v čele s Vilémem z Rožmberka, ale její velká část zůstala v Čechách a do bojů vůbec nezasáhla.¹⁸ Začátkem září 1566 byla pevnost Siget dobyta, zahynul v ní i její obránce Mikuláš Zrinský

⁹ Felix TAUER, Svět islámu. Dějiny a kultura, Praha 1984, s. 184 – 185.

¹⁰ TAMTÉŽ, s. 193 – 194; otázce bitvy u Moháče se věnoval Zdeněk VYBÍRAL, Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526, Praha 2008.

¹¹ M. MENDEL – B. OSTRÁNSKÝ – T. RATAJ, Islám v srdci Evropy, s. 45.

¹² TAMTÉŽ.

¹³ Vojtech KOPČAN, Turecké nebezpečnostvo a Slovensko, Praha 1986, s. 38-39.

¹⁴ TAMTÉŽ, s. 47-49.

¹⁵ Ferdinand Tyrolský byl synem krále Ferdinanda I. Habsburského a v Čechách působil jako místodržitel v letech 1547 – 1567. K tomu Václav BŮŽEK, Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků, České Budějovice 2006 (=Monographia historica 7).

¹⁶ TAMTÉŽ, s. 135; o tažení roku 1556 více František KAMENÍČEK, Výprava arciknížete Ferdinanda na pomoc obleženému Turků Sigetu roku 1556, Sborník historický 4, 1886, s. 321-331.

¹⁷ Jaroslav PÁNEK, Poslední Rožmberkové – velmoži české renesance, Praha 1989, s. 135.

¹⁸ TAMTÉŽ.

ze Serynu.¹⁹ Toto turecké vítězství bylo zároveň neúspěchem, protože v době obléhání zemřel sultán Süleyman I. Roku 1568 bylo uzavřeno pětileté příměří v Edirne.²⁰

Po uzavření míru se situace ustálila a další léta se obešla bez větších střetů. Nový konflikt začal roku 1593 a je označován jako patnáctiletá nebo dlouhá válka, protože skončila až roku 1606 žitvatorockým mírem.²¹ Cílem Osmanů bylo dobytí pevnosti Ráb v Uhrách, proto bylo vypravěno další vojsko české zemské hotovosti, které vedl Petr Vok z Rožmberka, aby přispěchalo na pomoc obráncům Rábu. Vojsko mělo velké zpoždění a nedorazilo včas, tudíž nezasáhlo do bojů, a proto pevnost padla do tureckých rukou.²² Následujícího roku se císaři podařilo zmocnit se Ostrihomi, Vyšehradu nad Dunajem a Vacova. Roku 1596 se situace obrátila a Turci zvítězili v největší bitvě patnáctileté války u Keresztese.²³ V říjnu 1604 povstali uherští nekatolíci, které vedl Štěpán Bočkaj, a spojili se s Turky.²⁴ Na jaře následujícího roku dobyli celé Horní Uhry a napadli i jihovýchodní Moravu, čímž se české země dostaly do bezprostřední blízkosti turecké hrozby. Uzavřením žitvatorockého míru roku 1606 byla ukončena patnáctiletá válka. Turci si ponechali svá dobytá území a císař musel jednorázově zaplatit smlouvenou částku peněz.²⁵ V témže roce byl uzavřen mír se Štěpánem Bočkajem.²⁶

Turecké nebezpečí provázelo raně novověkou křesťanskou společnost po několik staletí. Turek byl vnímán jako „*ouhlavní nepřítel všeho křesťanstva*“, který předznamenával blížící se konec světa, jako síla, která chtěla ovládnout svět a vymýtit víru v Krista.²⁷ Šlechta se podrobnější informace o svém „*dědičném nepříteli*“ dočetla v naučné literatuře,²⁸ která řešila otázky původu Turků. Informace mohla získat v cestopisech, jejichž autoři se osobně s Turky setkali jako cestovatelé, diplomaté nebo zajatci. Dále se s tureckým nebezpečím seznamovali čtením zpravodajských listů, které byly doplňovány soudobými

¹⁹ Václav BŮŽEK – Ondřej JAKUBEC – Pavel KRÁL, Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků, Praha 2009, s. 24-25.

²⁰ M. MENDEL – B. OSTRÁNSKÝ – T. RATAJ, Islám v srdci Evropy, s. 190.

²¹ TAMTÉŽ, s. 191.

²² J. PÁNEK, Poslední Rožmberkové, s. 274 – 283; o tažení V. BŮŽEK, Protiturecké tažení z roku 1594 (Hospodářské a politické aspekty generalátu Petra Voka z Rožmberka), Jihočeský sborník historický 58, 1989, s. 53-66.

²³ Nejnovější práci k této bitvě zpracoval M. ŽITNÝ, Keresztes 1596.

²⁴ František KAMENÍČEK, Vpády Bočkajovců na Moravu a ratifikace míru Vídeňského od zemí koruny České roku 1605-1606, Časopis Českého muzea 68, 1894, s. 88-106, 257-274, 378-397, 534-556.

²⁵ Josef JANÁČEK, Rudolf II. a jeho doba, Praha 1987, s. 315-328, 366-387.

²⁶ TAMTÉŽ.

²⁷ T. RATAJ, Ouhlavní nepřítel všeho křesťanstva. Turci v obrazech a představách raného novověku, Kuděj 1, 1999, č. 2, s. 22-37; TÝŽ, České země ve stínu půlměsíce, s. 219-220.

²⁸ Názor na Turka jako nepřítele, který se u křesťanů dědí z generace na generaci. TAMTÉŽ, s. 219.

ilustracemi, jež pomáhaly čtenáři dokreslit situaci, relací historickopublicistických děl²⁹ nebo polemik s islámem, které byly silně zaměřeny proti islámskému náboženství.³⁰

Turci byli většinou spojováni s negativními vlastnostmi. Velmi častým motivem, který vyvolával strach u lidí, byl obraz jejich ukrutnosti, jež spočívala v hanobení mrtvých, nabodávání zajatců na kůly či opékání dětí na rožni.³¹ Na druhou stranu byly často vyzdvihovány vlastnosti, které křesťanům chyběly. Turci byli chváleni za svou velkou zbožnost, za horlivost v plnění svých povinností nebo darování almužen. Vyzdvihovala se jejich střídmost v jídle a pití vína nebo v odívání.³² Jedním z výrazných prvků jejich systému byla zdánlivě veliká tolerance k ostatním náboženstvím. Většina dobových autorů se zmiňovala, že turecký sultán nenutil křesťany nebo židy ke konverzi k islámu. Na druhou stranu měli zakázané bohoslužby a kázání.³³

Válečníci „*turkobijci*“ si nechávali na svých erbech vyobrazovat motivy s tureckou tematikou – uťaté hlavy Turků, šavle či pŕlměsíce. Postupem času se náboženský motiv Turka jako „*boží metly*“ začal vytrácet, převládal motiv mocenský. Turecká tematika postupně přestala být symbolem strachu. Ve druhé polovině 17. a počátkem 18. století se začala přenášet do zámeckých interiérů, kde symbolizovala exotický svět. V salónech se začala pít káva a kakao, místnosti se začaly plnit tureckými koberci, na maškarní plesy se nosily turecké převleky a v zámeckých reliéfech se objevila hlava Turka.³⁴

V českém dějepisectví se turecké problematice věnovalo již mnoho prací. Na konci 19. a na počátku 20. století se historické bádání soustředilo zejména na politické dějiny. Antonín Rezek se zabýval dobou od volby krále Ferdinanda I. českým králem až po otázku protihabsburských hnutí v Uhrách, a podobně jako Rudolf Urbánek se věnoval zejména

²⁹ K tažení roku 1566 se dochovala relace českého humanisty Tomáše Mitise z Limúza *Historia památky hodná o žalostivém dobytí Syghetu od Solimana*. TAMTÉŽ, s. 60.

³⁰ T. RATAJ, Turecká hrozba a raně novověké zpravodajství v předbĕlohorských Čechách. *Documenta Pragensia* 19, 2001, s. 233-261; TÝŽ, České země ve stínu pŕlměsíce, s. 23-209.

³¹ K tažení roku 1566 je tento zvyk opékání zachycen v díle Marka Bydžovského z Florentina: „*Turci a Tataři, ukrutnost v Uhřích z dopuštění božího provozující, čtyřiceti tisíc lidu v bídnou službu zajali a na cestě, vedoucí je, děti matkám křesťanským brali a zabité na rožen vstrčíce, matky jejich vlastní obraceti a péci je přinutili, a upečené před očima jich hŕřeji než lité šelmy žrali.*“ TAMTÉŽ, s. 265.

³² „*Poctivej a šlechetnej život, vína, nepijí, jídlem a nápojem se tak jako my nepřepŕňují, ani se tak měkce a skvostně neodívají, ani tak slavně nestavějí, ani tak nekvasí a nehodují, ani tak zlořečí a přísahají.*“ TAMTÉŽ, s. 260.

³³ TAMTÉŽ, s. 147, 252-253, 256, 260.

³⁴ TAMTÉŽ, s. 288-289; V. BŰZEK, Türkische Motive in der Selbstdarstellung von Adelligen in den böhmischen Ländem zu Beginn der Neuzeit, in: Gabriele Haug-Moritz – Ludolf Pelizaeus (edd.), *Repräsentation der islamischen Welt im Europa der Frühen Neuzeit*, Münster 2010, s. 95-126; TÝŽ, Die türkischen Motive in der materiellen Kultur des Adels in den frühneuzeitlichen böhmischen Ländern, in: Robert Born – Sabine Jagodzinski (edd.), *Türkenkriege und Adelskultur in Ostmitteleuropa vom 16. – 18. Jahrhundert*, Ostfildern 2014, s. 287- 298.

finančnímu zatížení a počtu ztrát Království českého ve válkách s Turky.³⁵ Velmi důležitým příspěvkem bylo dílo Františka Kameníčka o protitureckém tažení roku 1556, které podrobně popsalo celý průběh tažení.³⁶ Kamil Krofta se ve své práci začal věnovat i mezinárodnímu aspektu tureckých válek v Uhrách. Podrobněji rozvinul spory habsburského panovníka s uherskou šlechtou, problém snah o společnou obranu všech habsburských zemí proti tureckému nepříteli a zmínil i finanční náklady, které byly potřebné k vydržování žoldněřského vojska či k udržování pevností.³⁷ V polovině třicátých let 20. století vyšlo dílo Josefa Matouška, který se věnoval novým bojům s Osmanskou říší, přičemž se snažil zachytit diplomatická jednání prvních dvou let nového konfliktu.³⁸

Po druhé světové válce se do středu zájmu postupně dostala díla Josefa Polišínského, který se zabýval poznáním mezinárodních souvislostí tureckých válek a jejich dopadem na veřejné mínění české předbělohorské společnosti.³⁹ Zdeněk Šimeček se chopil do té doby přehlíženého tématu, které se týkalo významu a rozšíření novin s tureckou tematikou.⁴⁰ Vojtech Kopčan svou pozornost zaměřil na tureckou hrozbu s těžištěm v dnešním Slovensku, v tehdejších Horních Uhrách.⁴¹ K podílu českého státu na obraně Uher proti Osmanům a zevrubnému popisu nejznámějších tažení 16. století upřel svou pozornost Jaroslav Pánek, který ve svých pracích přiblížil životy dvou nejvyšších velitelů vojenských tažení let 1566 a 1594.⁴² Cenným příspěvkem k dějinám Osmanů byla práce Felixe Tauera, který zkoumal dějiny islámu od jeho úplného počátku a zohlednil kulturní hledisko islámského světa.⁴³ Dějiny vojenství popisným a tendenčním způsobem shrnula syntéza Vojenské dějiny Československa.⁴⁴

³⁵ Antonín REZEK, Čechové v tureckých válkách, Lumír 5, 1877, s. 548-550, 566-568; Rudolf URBÁNEK, Češi a války turecké, in: Vilém Mathesius (ed.), Co daly naše země Evropě a lidstvu. Od slovanských věrozvěstů k národnímu obrození, Praha 1939, s. 117-123.

³⁶ F. KAMENÍČEK, Výprava arciknížete Ferdinanda.

³⁷ Kamil KROFTA, My a Maďaři v bojích s Turky, Praha 1934.

³⁸ Josef MATOUŠEK, Turecká válka v evropské politice v letech 1592-1594, Praha 1935.

³⁹ Jiří HRUBEŠ – Josef POLIŠENSKÝ, Turecká otázka, uherská povstání a veřejné mínění předbělohorských Čech, Historický časopis 7, 1959, s. 74-103; Josef POLIŠENSKÝ, Turecká otázka v evropské politice v 16. – 17. století, in: Osmanská moc ve střední a jihovýchodní Evropě v 16. – 17. století II, Praha 1977, s. 266-286.

⁴⁰ Zdeněk ŠIMEČEK, Osmanská expanze v českém zpravodajství 16. a počátku 17. století, in: Osmanská moc II, s. 310-373.

⁴¹ V. KOPČAN, Turecké nebezpečí.

⁴² J. PÁNEK, Turecké nebezpečí a předbělohorská česká společnost, Studia Comeniana et historica 23, 1981, s. 53-72; TÝŽ, Podíl českého předbělohorského státu na obraně střední Evropy proti osmanské expanzi, Československý časopis historický 36, 1988, s. 856-872; 37, 1989, s. 71-84; TÝŽ, Poslední Rožmberkové, s. 125-141, 274-296.

⁴³ F. TAUER, Svět islámu.

⁴⁴ Vojenské dějiny Československa I-V, Praha 1985-1989. Tato práce ale důsledně dbá pouze na popis struktur jednotlivých armád. Jedná se o modelové ukázky, které jsou pouze orientační.

Výše uvedené práce se opíraly zejména o prameny právní a diplomatické povahy. Mezi hlavní okruhy bádání patřilo poznání faktografických, hospodářských či vojenských otázek válek s Turky. V devadesátých letech 20. století začala být česká historiografie ovlivňována několika novými metodologickými směry. Jedním z nich byla historická antropologie, která přinesla nová témata bádání a způsob kladení otázek, na které lze odpovědět prostřednictvím pramenů osobní povahy.⁴⁵ Tomáš Rataj začal tuto metodu aplikovat na tureckou problematiku a snažil se zachytit chápání Turka pomocí dobové literatury.⁴⁶ K tomu přehledně rozčlenil dobové obrazy a stereotypy o Turcích na několik skupin.⁴⁷ Tomuto tématu je zasvěcená i další práce, kterou zpracoval společně s Milošem Mendelem a Bronislavem Ostránským.⁴⁸

Přiblížení psychologie bitvy a jejích účastníků se podařilo Zdeňkovi Vybíralovi v jeho práci o moháčské katastrofě.⁴⁹ Nejnovější práce věnující se komunikačnímu obrazu bitvy je studie Miroslava Žitného. Podrobně rozebíral celkový průběh tažení a zaplnil ho konkrétními aktéry. Také se věnoval obrazu prohrané bitvy a jeho působení na společnost, která byla ovlivňována dobovou propagandou, a to mnohdy ve zcela opačném směru.⁵⁰ Vojenské tažení roku 1556 bylo faktograficky zrekonstruováno Františkem Kameníčkem, ale práce Václava Bůžka o Ferdinandu Tyrolském toto tažení zasadila do souvislosti s působením české a moravské šlechty u císařského dvora.⁵¹ Tažení Petra Voka roku 1594 je zmapováno více, než je tažení roku 1566 vedené Vilémem z Rožmberka, které je zmiňováno pouze v širších souvislostech.⁵² Proto se tato práce má zabývat personální strukturou vojska tohoto tažení a částečně dospět k poznání všednosti výpravy.⁵³

Pramennou základnu předložené práce tvořily prameny vydané i nevydané. K poznání předcházejících událostí a k průběhu samotného vojenského tažení sloužily písemnosti právní a diplomatické provenience. V edici pramenů Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu jsou obsaženy informace týkající se přípravy, průběhu a usnesení českých zemských sněmů a písemnosti vzniklé v nejvyšších zemských úřadech.⁵⁴ Jsou zde osvětleny důvody, proč se musela česká zemská hotovost svolat, přičemž panovník částečně vycházel ze sněmovních

⁴⁵ Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie. Vývoj – problémy – úkoly*, Praha 2002, s. 51-88.

⁴⁶ T. RATAJ, *České země ve stínu pŮlměsíce*; TÝŽ, *Ouhlavní nepřítel*.

⁴⁷ Rataj podává několik možných pohledů chápání Turka – Turek jako nepřítel, Turek jako boží metla a jako znamení konce světa, Turek jako přítel?, Turek jako vyznavač Alláha a ctitel Mohameda, Turek jako pán mocné říše, Turek jako člověk každodennosti, Turek jako ukrutný krvežíznivec a utlačovatel křesťanů, Turek jako barbar a divoch, Turek jako obecný znak a jeho použití. T. RATAJ, *České země ve stínu pŮlměsíce*, s. 9.

⁴⁸ M. MENDEL – B. OSTŘANSKÝ – T. RATAJ, *Islám v srdci Evropy*.

⁴⁹ Z. VYBÍRAL, *Bitva u Moháče*.

⁵⁰ M. ŽITNÝ, *Keresztes 1596*.

⁵¹ V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem*, s. 113-114.

⁵² J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*.

⁵³ V. BŮŽEK, *Protiturecké tažení z roku 1594*.

⁵⁴ *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu III*, Praha 1880, s. 241-312.

artikulí předcházejícího roku.⁵⁵ Většina písemností byla vydávaná zejména českých králem a týkala se nejrůznějších příkazů a zákazů ohledně tažení. Tato edice také poskytla příslušné seznamy šlechticů, kteří chtěli být propuštěni z tažení. Částečně zaznamenala i výsledky těchto žádostí. Je nutné brát tyto seznamy s jistou rezervou, protože v porovnání s archivními prameny jsou seznamy neúplné a mnohdy chybné. Velkým nedostatkem této edice jsou chybějící odkazy, které by ukázaly, odkud byly písemnosti převzaty.⁵⁶

Druhou edicí, která sloužila k poznání průběhu tažení, byla Regesta fondu Militare. Tato edice se věnovala hlavně vojenským tažením českého státu, avšak edice shrnula i prameny, které se netýkaly pouze Království českého, ale celé monarchie.⁵⁷ Písemnosti o vojenských taženích českého státu sloužily k poznání komunikace mezi panovníkem, arciknížetem Ferdinandem a českou dvorskou kanceláří. Jejich korespondence se týkala vystrojování, vyzbrojování a zásobování vojska střelným prachem. Velmi často česká dvorská kancelář měštům připomínala jejich povinnosti na vojenském tažení. Jelikož se edice zabývala nejen prameny českých vojenských tažení, bylo by zde možné zkoumat i písemnosti týkající se žoldnéřských nebo kurfiřtských vojsk. Edice obsahuje velké množství nejrůznějších informací, avšak ne všechny spolu souvisejí, a proto je náročnější se v edici orientovat. Opět zde není uvedeno, odkud informace byly čerpány.

Poslední edicí, která byla využita pro tento výzkum, byla kronika Václava Březana, který shrnul životy posledních dvou pánů červené pětিলisté růže.⁵⁸ Přispěl několika zprávami týkajícími se výpravy proti Turkům a přiložil i výpis velitelů vojska, který je ovšem v porovnání s archivními prameny neúplný.

Samotné vydané prameny by nepodalý úplný obraz průběhu tažení se všemi jeho těžkostmi a zvraty, a proto bylo nutné přistoupit ke studiu nevydaných pramenů ve sbírce Historica Třeboň, která se nachází ve Státním oblastním archivu v Třeboni. K sestavení samotné struktury vojska bylo nezbytné použít prameny evidenční povahy, zejména seznamy jednotlivých šlechticů, které vedl do pole nejvyšší komorník Království českého Vilém z Rožmberka. Tyto soupisy obsahují jména osob, které se osobně účastnily tažení s určitým počtem koní. Také jsou zde zmíněni šlechtici, kteří koně pouze poslali.⁵⁹ Archivní sbírka obsahovala i prameny osobní povahy. Ze soukromé korespondence lze zjistit, který šlechtic

⁵⁵ TAMTÉŽ, s. 241-252.

⁵⁶ TAMTÉŽ, s. 308-310.

⁵⁷ František ROUBÍK (ed.), Regesta fondu Militare Archivu Ministerstva vnitra Republiky československé v Praze I, Praha 1937; Václav LÍVA (ed.), Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta fondu Militare Archivu Ministerstva vnitra Republiky československé v Praze II-III, Praha 1938. Roubík skončil v osmdesátých letech 16. století, Líva práci dovedl až do poloviny 17. století.

⁵⁸ J. PÁNEK (ed.), Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I-II, Praha 1985.

⁵⁹ Státní oblastní archiv Třeboň, Historica, sign. 4594, sign. 4598-4600, sign. 4603.

sděloval, že se tažení osobně zúčastnil, a který naopak za sebe poslal náhradu.⁶⁰ V této korespondenci převažovaly prosby šlechticů panovníkovi, aby byli propuštěni z tažení. Za tím účelem jmenovali rozličné důvody, proč se chtěli vrátit domů. Bylo nezbytné tyto výmluvy brát s rezervou, protože skutečnost nemusela odpovídat dané výmluvě. Mohlo jít pouze o stereotypně používané omluvy. Četná byla i korespondence Viléma z Rožmberka s ostatními urozenci nebo s jeho zástupci. Porovnáním této korespondence se seznamem propuštěných osob lze zjistit, kdo se skutečně tažení účastnil.⁶¹ Bylo nutné vzít v potaz, že ne všechny seznamy jsou dochovány, tudíž se soupisy mnohdy obsahově neshodovaly. K zodpovězení otázky ohledně chování šlechticů v ležení, bylo možné využít některé dochované stížnosti, které se objevují i v Regestech fondu Militare, ale jejich množství bylo velmi malé.⁶²

K úspěšné rekonstrukci protitureckého tažení roku 1566 bylo nezbytné stanovit základní badatelské otázky. Jednou z nejdůležitějších bylo, jak celé tažení probíhalo už od svolání české zemské hotovosti, přes její přehlídku až po návrat urozenců domů. Nepostradatelnou součástí bylo sestavení samotné struktury stavovského vojska s jeho základními vojenskými hodnostmi. Postupná personální rekonstrukce vojenské hierarchie podala ucelenější obraz tažení. Nebyla opomenuta otázka, jakou společenskou roli zúčastnění páni a rytíři hráli mimo vojenské ležení. Dosazení šlechticů do geografického a majetkového zázemí v Království českém pomohlo pochopit jejich role v raně novověké společnosti. Obraz vojenské výpravy dokreslilo zjištění výmluv a omluv, které urozenci používali, pokud chtěli z tažení propustit. Otevřenou otázkou zůstalo, zda tyto omluvy a výmluvy odpovídaly skutečnosti, anebo jestli byly stereotypně přebírány z generace na generaci. K poznání všednosti tažení bylo nutné se ptát, jaké bylo chování účastníků v průběhu celého tažení, jestli jsou dochovány stížnosti nebo naopak pochvaly jednotlivých urozenců.

⁶⁰ TAMTÉŽ, sign. 4592, 4606-18, 4623-25, 4629-31, 4633-38, 4641, 4647, 4653, 4656A, 4657, 4662, 4666, 4668-69, 4684-86, 4689, 4693-94, 4696.

⁶¹ TAMTÉŽ, sign. 4619, sign. 4671.

⁶² TAMTÉŽ, sign. 4654; F. ROUBÍK (ed.), Regesta fondu Militare I, s. 225.

II. Tažení roku 1566

Důvodů, proč habsburští panovníci vypravovali vojenská tažení proti Turkům, bylo několik. V první řadě šlo o mocenský boj proti dědičnému nepříteli křesťanského světa.⁶³ Král český byl zároveň králem uherským, tudíž se ho problémy tureckých vpádů začaly bezprostředně dotýkat už po bitvě u Moháče roku 1526. Turecké vojsko, které se pokusilo obléhat a dobýt samotnou Vídeň roku 1529, muselo být zastaveno, aby nebylo zničeno jádro habsburské monarchie.⁶⁴ Dobová vojenskopolitická propagandistická tvorba radila, jak se tureckému nebezpečí bránit.⁶⁵ Vyzývala křesťany do bojů s Turky, na druhou stranu někteří autoři kritizovali křesťanskou nesvornost a pasivitu.⁶⁶ Turecká rozpínavost měla být zastavena i proto, aby obrovská vojenská síla Osmanské říše nevyvolala touhu křesťanských bojovníků po dobrovolné rezignaci a přijetí turecké nadvlády.⁶⁷

S tímto důvodem byl neodmyslitelně spojen i důvod náboženský. Turek jako „*boží metla*“ musel být zničen, protože chtěl vykořenit Kristovo jméno. Byl považován za vyslance ďábla, kterého ovšem poslal Bůh, aby potrestal křesťany za jejich hříchy.⁶⁸ Kázání shrnovala teologické důvody válek s Turky, avšak jejich názory se konfesionálně lišily.⁶⁹ Martin Luther zastával postoj, že Turek byl nástrojem Boha, proti kterému nelze bojovat. Bylo nutné ho pasivně snášet nebo se kát. Označil papeže za stejného Antikrista jako Turka. Proti tomu vystupovalo ostře katolické pojetí, které protestanty nazývalo „*semiTurky*“ a Luther byl považován za syna samotného Satana.⁷⁰ Luteránské pojetí válek s Turky se objevilo v práci utrakvistického kněze Jana Boleslavského, které bylo prosloveno v době, kdy se česká zemská hotovost roku 1566 shromažďovala u Znojma.⁷¹ Náboženské napomenutí Jana

⁶³ T. RATAJ, *České země ve stínu půlměsíce*, s. 141.

⁶⁴ F. TAUER, *Svět islámu*, s. 184-185.

⁶⁵ TAMTÉŽ, s. 143-144. Jovius radil císaři Karlu V., aby dostatečně zásoboval armádu potravinami a zaměřoval se na janičáry. Varoval před falešnými ústupy nepřítele. S některými body se shoduje i císařský vojevůdce Lazar Schwendi, který se vyznamenal v roce 1566. Jeho vojensko-teoretický spis *Discurs o běhu válečném a ouřadech vojenských* sepsal pro polní hejtmány. Varoval před ukvapeným pronásledováním na oko ustupujících Turků. Zastával názor pragmatického míru před riskantním bojem a byl ochoten podstoupit maximální oběti v zájmu dosažení míru se sultánem.

⁶⁶ TAMTÉŽ, s. 145-147, 158. Oriego Ghiselin Busbecq sepsal napomenutí *De re militari contra Turcam*, které přeložili Daniel Adam Veleslavín a Jan Kocín z Kocínětu. Tento příspěvek vložili do spisu *Politia historica*. Busbecq se opíral pouze o humanistické a politické argumenty tažení proti Turkům. Zastával názor, že boj proti nájezdníkům byl nutný, protože byla ohrožena vlast. Autor kritizoval křesťanskou pasivitu a nesvornost, lenost a špatnou organizaci vojsk v křesťanské Evropě. Jan Kocín z Kocínětu lamentoval nad ožralými a rouhavými lancknechty a nad vojenskou necvičeností měšťanů. Kašpar Kropáč (Croatius) vyzýval ke zničení Osmanů nově korunovaným králem Maxmiliánem II. v roce 1562.

⁶⁷ TAMTÉŽ, s. 268.

⁶⁸ TAMTÉŽ, s. 171.

⁶⁹ TAMTÉŽ, s. 164-165.

⁷⁰ TAMTÉŽ.

⁷¹ Dílo Jana Boleslavského *Kázání o vojenském proti Turku do pole tažení*. Nabádal k zanechání hříchů a obrácení se na modlitby a pokání, přičemž vrchnost neměla poddané zatěžovat novými daněmi. Naproti tomu

Moravia-Bessa shrnovalo příčiny válek s Turky, přičemž věřil v blížící se zkázu Osmanské říše. Jedním ze znamení byly nesmyslné důvody vojenského tažení do Uher roku 1566. Autor věřil, že Maxmilián II. konečně zvítězí nad tureckým nepřítelem, protože císař byl velmi pobožný, svorný a Bůh nad ním držel zvláštní ochranu.⁷²

Až do poloviny 17. století Habsburkové neměli stálé vojsko, tudíž královskou armádu tvořilo z části vojsko zemské hotovosti. Jádrem vojska však byli žoldněři, kteří byli najímáni samotným panovníkem nebo jednotlivými velmoži.⁷³ Ani samotní žoldněři nechtěli táhnout do Uher proti Turkům, jelikož se obávali možného zajetí a krutého zacházení, kterého se jim podle dobové protiturecké propagandy mělo dostat.⁷⁴ Otázku najímání žoldněřů projednával panovník na zemském sněmu. Žoldněřské vojsko bylo jedním ze způsobů, jak se Království české mohlo podílet na obraně země. Zemský sněm směl svolat pouze panovník.⁷⁵ Dalšími otázkami, kterými se zástupci privilegovaných stavů dané země při sněmovních jednáních s panovníkem zabývali, byly otázky povolování berní a různých finančních sbírek.⁷⁶

Také řešili otázky osobních tažení urozenců za hranice země. To bylo v případě, že by sám panovník nebo jiný příslušník dané dynastie osobně táhl do pole. Taktéž k tomu mohlo dojít, pokud by nestačilo vojsko zemské hotovosti. Tato osobní tažení byla organizována podle stavovského a majetkového principu, kterého se měli účastnit všichni páni, rytíři a erbovní měšťané, pokud panovník sám táhl do pole.⁷⁷ Čeští šlechtici často sloužili jako císařští žoldněři, avšak v případě nebezpečí válek s Turky se museli účastnit osobního tažení té země, ve které vlastnili oni nebo jejich příbuzní nemovitý majetek.⁷⁸ Taková situace se vyskytla pouze v roce 1566 a 1594, přesto ani jedno vojsko nezasáhlo do bojů.⁷⁹ Posledním projednávaným bodem na sněmu roku 1565 byla možnost svolání zemské vojenské hotovosti. Zemská hotovost mohla být svolána pouze se souhlasem stavů, což odpovídalo politickému dualismu v Čechách.⁸⁰ Bez souhlasu stavů mohl panovník zemskou hotovost svolat pouze v případě, že nepřátelské vojsko bezprostředně ohrožovalo hranice Království českého.⁸¹

poddaní měli být poslušní vrchnosti, měli řádně hospodařit a nebouřit se. Kdo se nepolepšil, stával se spojencem Turka. Boleslavský navíc teologicky ospravedlňuje válku s Turky – jelikož jsou Turci nevěřící nepřátelé křesťanů, nevztahuje se na ně biblický zákaz zabíjení. TAMTÉŽ, s. 170-171.

⁷² TAMTÉŽ, s. 172.

⁷³ P. MAREŠ, Krajské mustrunky, s. 291.

⁷⁴ Vojenské dějiny Československa II, s. 33.

⁷⁵ P. MAREŠ, Krajské mustrunky, s. 292.

⁷⁶ TAMTÉŽ.

⁷⁷ V. BŮŽEK, Nižší šlechta v politickém systému, s. 79; P. MAREŠ, Krajské mustrunky, s. 297-298.

⁷⁸ V. BŮŽEK, Nižší šlechta v politickém systému, s. 79.

⁷⁹ TAMTÉŽ, s. 294.

⁸⁰ J. PÁNEK, Podíl předbělohorského českého státu, s. 871.

⁸¹ Bez souhlasu stavů Ferdinand I. vyhlásil zemskou hotovost v roce 1547 ve spojitosti se šmalkaldskou válkou, kdy byl přesvědčen, že Sasové ohrožují hranice Království českého. – Vojenské dějiny Československa II, s. 64.

Kvůli své nedostatečné organizaci, neochotě šlechticů a problémům se zásobováním tvořila zemská hotovost nepatrnou pomoc v bojích s Turky.⁸² Ferdinand I. se ve snaze upevnit centralistickou moc a posílit vojenskou obranu habsburské monarchie zřídil roku 1556 dvorskou válečnou radu, která zastupovala i české země. Měla vytvořit program sjednocené obrany celého habsburského soustátí a určit podíly vojenské obrany jednotlivých zemí, avšak tyto plány nebyly nikdy uskutečněny.⁸³

Vojsko české zemské hotovosti sloužilo k obraně Království českého nebo hranic zemí Koruny české.⁸⁴ Mobilizovat zemskou hotovost mohl pouze vladař nebo místodržitel, pokud byl panovník nepřítomen.⁸⁵ Od roku 1547 se změnila organizace svolávání zemské hotovosti, kdy část kompetencí přešla do rukou jednotlivých krajů.⁸⁶ Povinností nově ustavené funkce krajského komisaře bylo samotné svolání krajské hotovosti, přehlížení vojska v krajském městě a popřípadě vyplácení žoldu.⁸⁷ Cílem krajských přehlídek bylo zjistit počet a bojeschopnost jednotlivých krajů, které tvořily vojsko zemské hotovosti.⁸⁸ Výchozí bodem pro sestavení krajských hotovostí byly soupisy odhadované hodnoty majetku vrchností nebo měšťanů královských a věnných měst, výše úročených peněz podnikatelů, kteří půjčovali peníze na úrok, a počty poddaných.⁸⁹ U jezdeckva byla stanovena výše přiznaného majetku nebo úročených peněz, ze kterých měl být postaven jeden kůň. Na rok 1566 bylo stanoveno, že z 2 000 grošů českých měl být postaven jeden kůň vyzbrojený do pole.⁹⁰ V případě pěchoty se vycházelo z výše přiznaného počtu poddaných, ze kterého měl být postaven jeden pěší voják.⁹¹

Roku 1547 uzavřel habsburský panovník s Osmanskou říší mír, za který musel platit sultánovi mírovou daň.⁹² Hranice mezi habsburskou monarchií a Osmanskou říší se na několik let ustálila. Turci spravovali celé Uhry a někde jejich moc sahala až po jižní předhůří Karpat.⁹³ K většímu tureckému tažení došlo ještě v letech 1549-1552, které však skončilo pod hradbami uherského Jageru, jenž byl bráněn vojskem uherského kapitána

⁸² P. MAREŠ, Krajské mustrunky, s. 291.

⁸³ TAMTÉŽ.

⁸⁴ P. MAREŠ, Krajské mustrunky, s. 295.

⁸⁵ TAMTÉŽ, s. 296.

⁸⁶ V. BŮŽEK, Nižší šlechta v politickém systému, s. 79.

⁸⁷ TAMTÉŽ; P. MAREŠ, Krajské mustrunky, s. 297. Svolání hotovosti v jednotlivých krajích se nazývalo krajský mustrunk, přehlížení vojska v krajském městě se označovalo jako mustrování na mustrplacu.

⁸⁸ TAMTÉŽ.

⁸⁹ TAMTÉŽ, s. 297-298.

⁹⁰ Sněmy české III, s. 280.

⁹¹ TAMTÉŽ, s. 298.

⁹² M. MENDEL – B. OSTRĀNSKÝ – T. RATAJ, Islám v srdci Evropy, s. 190.

⁹³ TAMTÉŽ, s. 45.

Istvána Dobó.⁹⁴ Během padesátých let 16. století začal Ferdinand I. usilovat o připojení Sedmihradska k monarchii. Na vládu nad sedmihradským územím si také činil nárok Jan Zikmund Zápolský, syn sedmihradského knížete Jana Zápolského. Do tohoto sporu se opět vložili Turci a roku 1556 spor přerostl v otevřený konflikt.⁹⁵

Na jaře roku 1556 dal Süleyman I. rozkaz budínskému pašovi, aby se v Uhrách zmocnil strategicky položeného Sigetu.⁹⁶ Již koncem května byla pevnost obklíčena a obránce města Marek Horwáth požádal Ferdinanda I. o vojenské posily.⁹⁷ Arcikníže Ferdinand vypravil pomocné vojsko, Čechům velel kníže Jindřich z Plavna, Moravanům Karel ze Žerotína.⁹⁸ V červenci byla svedena bitva u města Baboče, kde bojoval uherský palatin Tomáš Nádasdy a Mikuláš Zrinský ze Serynu, který o deset let později zahynul při obraně sigetské pevnosti.⁹⁹ Křesťanské vojsko utrpělo v bitvě porážku a muselo se stáhnout k Velké Kaníži, odkud pak až v půlce srpna vyrazilo naproti vojsku arciknížete Ferdinanda.¹⁰⁰

Na začátku září se spojila vojska arciknížete Ferdinanda s vojskem uherským a rakouským. Tak vznikla přibližně šestnáctitisícová armáda, která měla pevnost bránit.¹⁰¹ Mezitím vojsko markraběte Francesca Sforzy Pallaviciniho dobylo tvrz Korotnu, která byla důležitým spojníkem mezi Sigetem a Velkou Kaníží.¹⁰² Koncem září se podařilo Siget zásobit potravinami i vojáky a pevnost byla uhájena.¹⁰³ Arcikníže Ferdinand se na začátku října vrátil do Vídně a vojsko bylo posláno k Rábu.¹⁰⁴ Mezi vyššími vojevůdci výpravy byl také Julius hrabě z Hardeku, František Bočkaj nebo Vratislav z Pernštejna.¹⁰⁵ Bojů se účastnil i Pavel Korka z Korkyně, který ve svých pamětech zmínil i jiné spolubojovníky jako Václava Zajíce z Házmburka, Pertolta z Lipé nebo Jana z Valdštejna.¹⁰⁶

V létě roku 1564 zemřel císař Ferdinand I. a na královský trůn nastoupil jeho nejstarší syn Maxmilián II. Nový král měl zájem o území v Sedmihradsku, proto už začátkem roku 1565

⁹⁴ TAMTÉŽ.

⁹⁵ V. KOPČAN, *Turecké nebezpečnostvo*, s. 47-49.

⁹⁶ F. KAMENÍČEK, *Výprava arciknížete Ferdinanda*, s. 321.

⁹⁷ TAMTÉŽ.

⁹⁸ TAMTÉŽ, s. 322.

⁹⁹ TAMTÉŽ, s. 326; Z. VYBÍRAL (ed.), *Paměti Pavla Korky z Korkyně. Zápisky křesťanského rytíře z počátku novověku*, České Budějovice 2014, s. 197; V. BŮŽEK— O. JAKUBEC – P. KRÁL, *Jan Zrinský ze Serynu*, s. 25.

¹⁰⁰ F. KAMENÍČEK, *Výprava arciknížete Ferdinanda*, s. 331; Z. VYBÍRAL, *Paměti Pavla Korky z Korkyně*, s. 197.

¹⁰¹ F. KAMENÍČEK, *Výprava arciknížete Ferdinanda*, s. 326.

¹⁰² TAMTÉŽ, s. 327, 331.

¹⁰³ TAMTÉŽ, s. 331. Lékař ve Ferdinandově ležení, Dr. Petr Raymund, popsal průběh tažení den po dni. Tento průběh je shrnut v díle Františka Kameníčka, který jeho výpověď podrobil kritické analýze a opravil časové nesrovnalosti; Z. VYBÍRAL (ed.), *Paměti Pavla Korky z Korkyně*, s. 101, 197.

¹⁰⁴ TAMTÉŽ, s. 197.

¹⁰⁵ F. KAMENÍČEK, *Výprava arciknížete Ferdinanda*, s. 330.

¹⁰⁶ TAMTÉŽ.

chtěl nechat ve Spiši posílit vojsko, které podléhalo velení Lazara Schwendi.¹⁰⁷ Král vydal jmenovací listy na jezdce pro rytmisty Václava Berku z Dubé a Lipé, Jana Markvarta z Hrádku na Bělé a Čenka Dašického z Barchova. Každý rytmistr měl najmout 250 jezdců, protože „*nutnost vyžaduje sesílit vojsko v Uhrách, zvláště ve Spiši a v Sedmíhradsku proti Weidovi (Zápolskému) a Turkům.*“¹⁰⁸

Finanční otázka připravované války se řešila na českém zemském sněmu, který se konal 30. května 1565. Arcikníže Ferdinand ve všech věcech zastupoval Maxmiliána II., který tou dobou pobýval ve Vídni.¹⁰⁹ Čeští stavové schválili vyšší berně i posudné, protože nastala nenadálá potřeba kvůli válce s Turky a Janem Zápolským.¹¹⁰ Velmi důležitým bodem, který se na sněmu projednával a který byl schválen, bylo osobní tažení knížat, pánů, rytířů, Pražanů i jiných měst, jestliže by se panovník nebo jiný člen dynastie osobně účastnil tažení.¹¹¹ Tento schválený bod český král využil až následujícího roku, kdy osobně táhl do pole, aby pomohl s obranou pevnosti Siget. Na konaném sněmu byli jmenováni krajští „*mustrheři*“, kteří měli pořádat pravidelnou přehlídku vojska ve svém kraji.¹¹²

Království české mělo čtrnáct krajů a pro každý kraj byli zvoleni dva výstrojní komisaři, jeden ze stavu panského a druhý ze stavu rytířského.¹¹³ Pravidelné přehlídky se měly konat dvakrát ročně, přičemž služební období mustrhera netrvalo déle než pár dní, pouze po dobu konané přehlídky.¹¹⁴ Na základě příznávacích listů, které evidovaly povinnosti vrchnosti, nebo úvěrových podnikatelů se v den přehlídky kontroloval stav, v jakém se šlechtic dostavil.¹¹⁵ Ti, kteří odpovídali požadavkům, byli propuštěni, nevyhovující byli pokáráni a nápravu měli předvést na další přehlídce.¹¹⁶ Během vojenského přehlížení musel krajský komisař vést tzv. rejstřík (*registra*) mustrunku, který poté zasílal panovníkovi nebo nejvyšším úředníkům.¹¹⁷ Roku 1565 nebyla funkce krajského komisaře plně využita, protože se rozhodný boj s Turkem nekonal. V lednu roku 1566 bylo české vojsko na rozkaz krále posláno domů.¹¹⁸

¹⁰⁷ F. ROUBÍK (ed.), Regesta fondu Militare I, s. 139, 141, 149.

¹⁰⁸ TAMTÉŽ, s. 142-143.

¹⁰⁹ Sněmy české III, s. 241-242.

¹¹⁰ TAMTÉŽ, s. 242.

¹¹¹ TAMTÉŽ.

¹¹² TAMTÉŽ, s. 245-246.

¹¹³ TAMTÉŽ; podrobný výklad o osobách, které byly zvoleny za mustrhery, v kapitole III.

¹¹⁴ P. MAREŠ, Krajské mustrunky, s. 298, 303.

¹¹⁵ TAMTÉŽ, s. 303-304.

¹¹⁶ TAMTÉŽ.

¹¹⁷ TAMTÉŽ.

¹¹⁸ F. ROUBÍK (ed.), Regesta fondu Militare I, s. 149.

Od konce roku 1565 se začaly šířit zvěsti z Osmanské říše, že Süleyman I. se opět chystá zaútočit. Zatím však nebylo jisté, jestli se chtěl zmocnit Středomoří nebo Horních Uher.¹¹⁹ Již v únoru roku 1566 přicházely z Uher zprávy, že je opět nutno posílit vojsko Lazara Schwendi, protože turecký sultán se chystal táhnout do Uher.¹²⁰ Arcikníže Ferdinand měl jezdce najímat pokud možno mimo české země, kde se měla konat osobní zemská hotovost.¹²¹ Císař na konci února vydal mandát, ve kterém urozcům zakazoval vstupovat do cizích služeb bez zvláštního povolení, protože je potřeboval mít k dispozici pro chystané osobní tažení.¹²²

V březnu arcikníže Ferdinand jako zástupce svého bratra císaře Maxmiliána II. rozeslal do všech čtrnácti krajů nařízení, aby na 24. května 1566 byly zorganizovány přehlídky, které měly ukázat sílu a organizaci zemské hotovosti.¹²³ Velmi důležitým úkolem bylo vybrat vhodného velmože na místo nejvyššího polního hejtmána. Volba padla na nejvyššího komorníka Království českého Viléma z Rožmberka. Výběr osoby, která by se hodila na funkci nejvyššího polního generála, byl ovlivněn několika faktory.¹²⁴

V první řadě šlo o vážnost, kterou vybraná osoba měla ve stavovské společnosti. V potaz se brala urozenost a starobylost rodu. Přírozenou autoritou bylo členství v zemském soudu, kde mezi dvanácti pány byl i Vilém z Rožmberka.¹²⁵ Rožmberkové patřili mezi nejpřednější rod v Království českém, vedle Pernštejnů nebo pánů z Hradce.¹²⁶ V letech 1554-1556 rožmberský vladař vedl spor s říšským knížetem Jindřichem IV. z Plavna o prvenství ve stavovské obci.¹²⁷ Knížata z Plavna byla silně prohabsbursky orientována a pomáhala panovníkovi upevňovat jeho centralizační snahy, na rozdíl od Rožmberků, kteří se snažili zvýšit nezávislost stavů na panovníkovi.¹²⁸ Po dvouletém sporu Vilém z Rožmberka svou pozici uhájil, potvrdil první místo rodu v Království českém při zemském soudu a užívání zemské pečeti. Naproti tomu Jindřich IV. z Plavna si udržel přednost v zemském sněmu a královské radě.¹²⁹

¹¹⁹ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 135.

¹²⁰ F. ROUBÍK (ed.), *Regesta fondu Militare I*, s. 159-160; Vojsko mělo být posíleno o 2000 jezdců a 2000 knechtů. Jízdu měl najmout arcikníže Ferdinand a Ondřej Teufl z Gumpersdorfu. Jízda měla být rozdělena na 4 švadrony (=eskadrony- označení pro jednotku vojenského jezdeckva). První švadroně by velel nejvyšší, zbylým třem rytmistři. – *Regesta fondu Militare I*, s. 159-160.

¹²¹ TAMTÉŽ.

¹²² *Sněmy české III*, s. 263-264.

¹²³ F. ROUBÍK (ed.), *Regesta fondu Militare I*, s. 163-164.

¹²⁴ J. PÁNEK, *Podíl předbělohorského českého státu*, s. 71; o osobnosti Viléma z Rožmberka více TÝŽ, *Poslední Rožmberkové*; TÝŽ, *Vilém z Rožmberka - politik smíru*. Praha 1998.

¹²⁵ TÝŽ, *Poslední Rožmberkové*, s. 85.

¹²⁶ TAMTÉŽ, s. 86.

¹²⁷ TAMTÉŽ, s. 84-102.

¹²⁸ TAMTÉŽ, s. 85-86.

¹²⁹ TAMTÉŽ.

Dále se o místo nejvyššího polního hejtmana mohli ucházet i nejvyšší zemští úředníci.¹³⁰ Vedle urozenosti se hodnotil také majetkový stav šlechtice, protože hodnost nejvyššího polního hejtmana vyžadovala vysoká vydání peněz na vyplácení žoldu.¹³¹ Poloha rožmberského domu byla výhodná, protože páni mohli ze svého panství zasílat přes Podunají do Uher větší množství zásob.¹³²

První květen 1566 potvrdil obavy týkající se směru tažení tureckého vládce. Süleyman I. se vydal z Cařihradu na severozápad do středu Evropy v čele své početné armády složené z janičářů, která budila respekt nejen svou početností, ale i bohatostí své výzbroje a výstroje.¹³³ V Uhrách se mezitím připravovala obrana pevnosti Siget, které velel chorvatský bán Mikuláš Zrinský ze Serynu, sídlící v nedalekém Čakovci.¹³⁴ Mikuláš Zrinský ze Serynu se již roku 1556 zasloužil o odražení tureckého útoku na sigetskou pevnost.¹³⁵ Touto dobou již byl spřízněn s Vilémem z Rožmberka, jelikož si roku 1564 vzal jeho sestru Evu z Rožmberka.¹³⁶ Jejich syn Jan Zrinský ze Serynu se později měl stát dědicem rožmberského dominia, avšak zemřel pár týdnů po Petru Vokovi z Rožmberka.¹³⁷

Královský mandát vydaný 3. června 1566 stanovil datum a místo přehlídky celého českého vojska na 10. července do Znojma.¹³⁸ Protože se tažení chystal zúčastnit osobně král i jeho bratr arcikníže Ferdinand, musel Maxmilián II. jmenovat radu, která je v jejich nepřítomnosti v zemi zastupovala.¹³⁹ Vilém z Rožmberka se se svým lajtnantem Zbyňkem Berkou z Dubé začal na konci června spěšně připravovat na cestu, „*poněvadž tak krátký čas před sebou mám k výjezdu mému do Znojma, žádná hodina mi nezbyvá a ještě sotva tak se nějak vypraviti budu moc...*“¹⁴⁰ Kvůli neustálému nedostatku proviantu musel císař na konci června zakázat vývoz potravin a dobytka ze země. Všechno se mělo vozit do vojenského ležení a zboží i s vozy a koňmi mělo být osvobozeno od mýt a cel.¹⁴¹

¹³⁰ TAMTÉŽ; J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 83-103.

¹³¹ TÝŽ, *Podíl předbělohorského českého státu*, s. 71.

¹³² TAMTÉŽ.

¹³³ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 136; dodnes se historici neshodují v názorech na početnost osmanského vojska – rozmezí je od 60 000 – 300 000 vojáků – podle toho, jaké druhy vojáků a vojenského personálu do armády započítávají. - TAMTÉŽ.

¹³⁴ TAMTÉŽ, s. 134. Bán bylo označení pro správce územních celků.

¹³⁵ TAMTÉŽ, s. 135.

¹³⁶ TAMTÉŽ, s. 133-134, 338; V. BŮŽEK – O. JAKUBEC – P. KRÁL, *Jan Zrinský ze Serynu*, s. 17-22.

¹³⁷ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 338.

¹³⁸ *Sněmy české III*, s. 281-282.

¹³⁹ Jan mladší Popel z Lobkovic, nejvyšší purkrabí; Jan z Valdštejna, nejvyšší sudí Království českého; Volf z Vřesovic, nejvyšší písař a prezident komory Království českého; Vilém Muchek z Bukova, purkrabě karlštejnský, hejtman Nového Města pražského, se stali zástupci císaře v jeho nepřítomnosti. – TAMTÉŽ, s. 282-283.

¹⁴⁰ TAMTÉŽ, s. 283-284; SOA Třeboň, *Historica*, sign. 4590 - Vilém z Rožmberka vysvětloval svému švagru Hendrychu staršímu ze Švamberka a na Zvíkově, proč za ním nemůže přijet na Zvíkov.

¹⁴¹ *Sněmy české III*, s. 285-286.

Dva dny před konanou vojenskou přehlídkou dostal Vilém z Rožmberka zprávu od císaře, aby jeho vojsko na pár dní zůstalo dvě nebo tři míle od Znojma.¹⁴² Ve Znojmě tou dobou měla probíhat přehlídka vojska dvorského maršálka Ludvíka Ungnada ze Suneku, jelikož vojsko nebylo v určenou dobu stále pohromadě, došlo k několikadennímu zdržení.¹⁴³ Kvůli nedostatku obroku ve Znojmě navrhl praporečník hlavního houfu Václav Zajíc z Házmburka Vilému z Rožmberka, aby se jeho vojsko utábořilo v poli místo ve městě, aby nedocházelo ke zbytečným potížím.¹⁴⁴ Až 14. července dal královský rada Mikuláš Valter z Valtersperku nejvyššímu polnímu hejtmanovi zprávu, že Ludvík Ungnad vytáhl se svým vojskem ze Znojma.¹⁴⁵ Vilém z Rožmberka se měl dostavit do Vídně, aby císaře o situaci spravil, přičemž jeho zástupce Zbyněk Berka z Dubé měl zůstat s vojskem.¹⁴⁶

Šlechta, která se na přehlídku vojska dostavila, se dožadovala potvrzení svých stavovských práv a privilegií. Urozenci, kteří se neúčastnili, psali nejvyššímu polnímu hejtmanovi zprávy o rozličných nedostatcích, kvůli kterým se nemohli dostavit na vojenskou přehlídku a posílali za sebe náhrady. Odvolávali se na privilegia, která jim byla slíbena na zemském sněmu roku 1565.¹⁴⁷ Jiní se omlouvali za pozdní příjezdy nebo se už chtěli z ležení odebrat zpět na svá panství.¹⁴⁸

Vilém z Rožmberka obdržel 17. července zprávu, že o pět dní později se ve Znojmě bude konat velká přehlídka vojska, kterého se zúčastní i „*páni Slezáci, kteříž nyní v Niklšpurku leží*“.¹⁴⁹ Poté se vojsko české zemské hotovosti mělo vypravit k Bratislavě, kde se mělo sejít se zbytkem vojska a císařem.¹⁵⁰ Do Znojma byli mezitím posláni dva komisaři, Pertolt z Lipé a Vratislav z Pernštejna, kteří měli potvrdit práva stavů, měli být nápomocni s přehlížením vojska a vypravit je k Bratislavě.¹⁵¹ Vratislav z Pernštejna musel s Vilémem z Rožmberka vyšetřovat nesváry a nepokoje, které se během přehlídky odehrály, avšak císař velmi chválil

¹⁴² Česká míle měla délku kolem 7,5km, tudíž v převodu na kilometry jsou dvě až tři míle v rozmezí 15-22km.

¹⁴³ TAMTÉŽ, s. 286-287.

¹⁴⁴ TAMTÉŽ, s. 287-288.

¹⁴⁵ „... *pan Ludvík Ungnad s rejтары již mustrován jest a po tuto hodinu z Znojma vytáhl, tak že se ráčíte již moci se pány Čechy tam obrátiti...*“ - TAMTÉŽ, s. 289.

¹⁴⁶ TAMTÉŽ.

¹⁴⁷ SOA Třeboň, Historica, sign. 4623-25, 4627, 4629- 4631, 4633-34, 4636- 38, 4641, 4647.

¹⁴⁸ TAMTÉŽ, sign. 4629, 4645, 4653; podrobněji vysvětleno v kapitole IV.

¹⁴⁹ Sněmy české III, s. 291.

¹⁵⁰ SOA Třeboň, Historica, sign. 4649.

¹⁵¹ Sněmy české III, s. 293-298; Pertolt z Lipé byl císařským komorníkem, hejtmanem Markrabství moravského a nejvyšším maršálkem Království českého. Vratislav z Pernštejna na Tovačově byl císařským komorníkem a nejvyšším štolmistrem, později se stal nejvyšším kancléřem Království českého. – TAMTÉŽ; František PALACKÝ, Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků, in: Jaroslav Charvát (ed.), Dílo Františka Palackého, Praha 1941.

horlivost těch, kteří se do Uher k Bratislavě vydali.¹⁵² Mnoho urozenců stavu panského i rytířského z pole opět bez císařského svolení odjelo. Někteří stále doma dleli ještě bez posláni náhrady, proto je Maxmilián II. opět napomínal, aby dostáli svým povinnostem.¹⁵³ Císař z Vídně do pole vyjel až 12. srpna a s českým vojskem se měl sejít 15. srpna v Rajce nedaleko Rábu.¹⁵⁴

Vojsko české zemské hotovosti se dělilo na jízdní, pěší a dělostřelecké jednotky. Jízdní vojsko české zemské hotovosti vedené Vilémem z Rožmberka mělo čítat na 3 000 koní.¹⁵⁵ Vojsko vyslané z Moravy, Slezska a obou Lužic mělo sílu 4 500 koní.¹⁵⁶ Jiříkovi Loreckému ze Lkouše se podařilo „*zmustrovat*“ vojsko o 3 000 českých pěších vojácích. Byli naverbováni z nejnižších vrstev venkovských bezzemků nebo z nádeníků pozemních prací.¹⁵⁷ Země Koruny české tak vypravily pěší a jízdní vojsko čítající asi 10 500 mužů, což odpovídalo přibližně jedné devítině celkového počtu vojska, které bylo tvořeno přibližně 91 000 muži.¹⁵⁸ České země vypravily 40 děl pro pohraniční pevnosti spolu s velkým množstvím střelného prachu, který byl buď získán z domácích sanytroven, nebo byl zakoupen u kurfiřtů v Dráždanech.¹⁵⁹

Vojsko shromážděné u Rábu mělo jedinečnou příležitost zaútočit na pevnost Ostřihom, což by odlehčilo obléhanému Sigetu, ale panovník nedokázal vydat k boji rozkaz.¹⁶⁰ Podlehli panickému strachu z Turků. Místo boje pořádal pobožnosti a mše.¹⁶¹ Císařův strach byl umocněn stavem českého vojska, které trpělo nedostatkem proviantu, výbroje a peněz na žold.¹⁶² Čeští šlechtici dávali najevo svou neochotu zůstat v poli mimo svou zem. Tato nechť potvrdila dobrovolnost výprav českých stavů za hranice Království českého, a proto císař nemohl urozence nutit zůstat v poli. Šlechta se začala opět vracet domů, tudíž panovník musel vydat na konci září nový mandát, ve kterém se obracel na šlechtice, kteří bez svolení ujeli z pole domů, a přikázal jim, aby se opět vrátili do ležení.¹⁶³ Poté začaly chodit

¹⁵² „...což od Vás, kteříž ste se tak sjeli a poslušně zachovali, jakožto od věrných poddaných našich, milostivě přijímati a císařem, králem a pánem Vaším milostivým býti a zuostati ráčíme.“ - TAMTÉŽ, s. 301.

¹⁵³ Sněmy české III, s. 299, 301-303.

¹⁵⁴ TAMTÉŽ, s. 304; Rajka je obec nedaleko Rábu (Győr) v Uhrách.

¹⁵⁵ TAMTÉŽ, s. 304-305.

¹⁵⁶ TAMTÉŽ; J. PÁNEK, Podíl předbělohorského českého státu, s. 74. Vojsko z Moravy bylo tvořeno 1700 koňmi, slezské vojsko čítalo 2000 koní a lužické 800 koní.

¹⁵⁷ J. PÁNEK, Podíl předbělohorského českého státu, s. 74; Sněmy české III, s. 304-305.

¹⁵⁸ J. PÁNEK, Podíl předbělohorského českého státu, s. 74.

¹⁵⁹ Vojenské dějiny Československa II, s. 65.

¹⁶⁰ J. PÁNEK, Poslední Rožmberkové, s. 139.

¹⁶¹ TAMTÉŽ.

¹⁶² J. PÁNEK, Podíl předbělohorského českého státu, s. 75.

¹⁶³ Sněmy české III, s. 307-308.

další prosby o propuštění českých stavů domů, protože jim docházely finanční prostředky a zásoby potravin.¹⁶⁴

Když se vojsko Maxmiliána II. přesouvalo z Vídně a Znojma k Rábu, dokončovaly se v Sigetu poslední přípravy k boji. Mikuláš Zrinský nechal připravit zásoby střeliva a potravin na čtyři měsíce, vyzbrojil posádku o 2 500 uherských a chorvatských vojáků a asi 150 mužích žijících v Sigetu.¹⁶⁵ Od 4. srpna byla pevnost Siget obklíčena a po pět týdnů obléhána.¹⁶⁶ Přestože obránci pevnosti bojovali statečně a pobili tisíce janičářů, na konci srpna začali silně pociťovat početnou převahu tureckého vojska.¹⁶⁷ Osmanské dělostřelectvo otevřelo janičářům cestu do města. Obránci ho museli vyklidit a skrýt se za hradby sigetské pevnosti.¹⁶⁸ Na začátku září byla již situace neúnosná. Turkům se podařilo 7. září zapálit skladiště střelného prachu a Mikuláš Zrinský se stáhl se zbytkem svých vojáků do nejvíce opevněné části hradu.¹⁶⁹ Bojoval až do chvíle, než byl zasažen střelnou ranou, poté mu Turci sťali hlavu a poslali ji jako trofej do ležení v Rábu, kde leželo nečinné vojsko Maxmiliána II., které se ani v nejmenším nepokusilo podpořit obránce sigetské pevnosti.¹⁷⁰

Vilém z Rožmberka se zmínil o ztrátě svého švagra až na konci září 1566, kdy si v dopise stěžoval svému kancléři Václavu Albínovi z Helfenburka na nečinnost a ztráty, které ho v ležení postihly.¹⁷¹ V té době nikdo netušil, že Süleyman I. Nádherný zemřel již několik dní před Mikulášem Zrinským, ale protože vezír Mehmed Sokolović zveřejnil tuto zprávu až o pár dní později, císař sám se tuto zvěst dozvěděl teprve 20. října.¹⁷²

Neúspěšnost tohoto tažení posílila již tak velkou nechuť šlechticů k vojenským výpravám mimo zem. Císařův strach z tureckého nepřítele oslabil jeho mocenskou pozici a prestiž. Šlechta ztratila víru v nového krále, což vedlo k postupnému vzestupu stavovské opozice v Čechách.¹⁷³ Válka v Uhrách byla neúnosná také kvůli finančnímu zatížení, které s sebou

¹⁶⁴ TAMTÉŽ, s. 306- 307; prosby o propuštění domů a seznamy osob, které směly být propuštěny. – TAMTÉŽ, s. 308-310.

¹⁶⁵ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 136.

¹⁶⁶ TAMTÉŽ.

¹⁶⁷ TAMTÉŽ.

¹⁶⁸ TAMTÉŽ, s. 137.

¹⁶⁹ TAMTÉŽ, s. 139.

¹⁷⁰ TAMTÉŽ; V. BŮŽEK - O. JAKUBEC – P. KRÁL, *Jan Zrinský ze Serynu*, s. 25.

¹⁷¹ SOA Třeboň, *Historica*, sign. 4696A; J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 140; v dopise arciknížeti si Vilém opět stěžoval na nečinnost vojska: *“My zde nic prospěšného neprovozujem, než darmo ležíme, zahálíme a peněz utrácíme, a nemálo na jiném místě sme země i lidí dobrých ztratili...”* - *Sněmy české III*, s. 306.

¹⁷² J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 140.

¹⁷³ TAMTÉŽ.

takové tažení přinášelo. Válka zadlužila města, šlechtice i samotného císaře, který si musel peníze opakovaně půjčovat.¹⁷⁴

Smrt Süleymana I. a počínající turecký zápas s Persií vedl v únoru roku 1568 nového sultána k uzavření příměří. Mír v Edirne na delší dobu zajistil v Uhrách klid.¹⁷⁵ Posledním velkým střetem s Turky v 16. století byla patnáctiletá válka, která přenesla těžiště bojů na sever až k Bratislavě.¹⁷⁶ Vojsko české zemské hotovosti se naposledy vypravilo do Uher roku 1594. Postupem času armádu zemské hotovosti plně nahradila vojska žoldnéřů.¹⁷⁷ Vojenský střet v letech 1593-1606 skončil žitvatorockým mírem.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Město Vodňany: *“Rádi by králi půjčili. Obec je zadlužena, nemají žádného zniku a téměř s nic býti nemohou. Na dřívější půjčky králi museli si sami vypůjčit a dosud to úročí. Dluhy stále rostou...”* – F. ROUBÍK (ed.), Regesta fondu Militare I, s. 177.

¹⁷⁵ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 140.

¹⁷⁶ M. MENDEL – B. OSTŘANSKÝ – T. RATAJ, *Islám v srdci Evropy*, s. 190.

¹⁷⁷ P. MAREŠ, *Krajské mustrunky*, s. 291; *Vojenské dějiny Československa II*, s. 52-56.

¹⁷⁸ M. MENDEL – B. OSTŘANSKÝ – T. RATAJ, *Islám v srdci Evropy*, s. 191.

III. Personální složení vojska české zemské hotovosti

Vojsko české zemské hotovosti se dělilo na jízdní, pěší a dělostřelecké jednotky, jak již bylo uvedeno. Pěší jednotky byly tvořeny praporci po 300-400 mužích. Až na konci 16. století se pěší vojsko začalo dělit na pluky, které se skládaly z 10 praporců po 150-300 vojácích.¹⁷⁹ Jízdní jednotky tvořily korouhve a později se spojovaly ve větší útvary čítající asi 1 000 jezdců.¹⁸⁰ V dochovaných pramenech se však pro jízdu nevyskytoval termín korouhev, ale praporec. Dělostřelectvo v 16. století bylo pouze žoldněřského charakteru, přestože se od řadových žoldněřských vojsk odlišovalo.¹⁸¹ Bylo jiné už tím, že dělostřelci byli kvalifikovaní profesionálové, již byli podřízeni polnímu zbrojmistrovi, který byl jedním ze zástupců vrchního velitele.¹⁸² Každému z děl velel dělmistr.¹⁸³ Daná struktura se v průběhu 16. století značně měnila. Cílem této kapitoly je zjistit strukturu vojska české zemské hotovosti a určit vyšší a nižší důstojníky, kteří se tažení účastnili. Pomocí prozopografické metody se pokusí zjistit sociální status účastníků, jejich majetkové zázemí, regionální původ velitelů, předchozí funkce šlechticů a jejich následnou kariéru.

Vojsko české zemské hotovosti vedené Vilémem z Rožmberka bylo vojskem složeným z jízdních jednotek. Vilém z Rožmberka měl vést 3 000 koní, ale z dochovaných pramenů bylo možné zrekonstruovat pouze základní velitele celého vojska, krajské komisaře a šlechtice pod praporem rytmistra Čenka Dašického z Barchova. V příloženém schématu je naznačená struktura velitelů vojska Viléma z Rožmberka, přičemž výchozím pramenem pro sestavení hierarchie vojenských důstojníků byl vojenský účet příjmů a vydání v českém vojsku, který odrážel podřízenost velitelů podle jejich měsíčního platu.¹⁸⁴ Druhým klíčovým pramenem byl rejstřík přehlídky, kde se jména daných důstojníků vyskytovala spolu se šlechtici, kteří táhli do pole s nimi.¹⁸⁵ Z tohoto pramene je zřejmé, že vojsko Viléma z Rožmberka mělo šest rytmistrů, avšak dochoval se seznam šlechticů pouze pod rytmistrem Dašickým, kde se vyskytly funkce zástupce rytmistra a praporečníka. Lze tedy předpokládat, že tyto funkce byly i u ostatních rytmistrů, pro které se prameny nedochovaly.¹⁸⁶ Dále byl použit seznam krajských komisařů zvolených na zemském sněmu roku 1565.¹⁸⁷ Tito urozenci jsou zmiňováni pod výkladem o základní struktuře příloženého schématu.

¹⁷⁹ Vojenské dějiny Československa II, s. 55.

¹⁸⁰ TAMTÉŽ.

¹⁸¹ TAMTÉŽ.

¹⁸² TAMTÉŽ.

¹⁸³ TAMTÉŽ.

¹⁸⁴ SOA Třeboň, Historica, sign. 4701.

¹⁸⁵ TAMTÉŽ, sign. 4600.

¹⁸⁶ TAMTÉŽ, sign. 4603.

¹⁸⁷ Sněmy české III, s. 245-246.

Tabulka č. 1.

- Struktura velitelských pozic s vlastními jmény šlechticů, kteří zastávali tyto funkce

Nejvyšší polní hejtman	Vilém z Rožmberka
Zástupce velitele (<i>lajtnant</i>)	Zbyněk Berka z Dubé
Nejvyšší polní maršálek	Kryštof Zilvár z Pilníkova
Nejvyšší praporečník (<i>fendrych</i>)	Václav Zajíc z Házmburka
Rytmistr	Jiří hrabě z Gutnštejna
Rytmistr	Henrych Kurcpach
Rytmistr	Zdeňek z Vartnberku
Rytmistr	Čeňek Dašický z Barchova
Jeho zástupce	Jindřich Lapáček z Rzávého
Jeho praporečník	Zikmund Licek z Rýzmburka
Rytmistr	Kryštof Muchka
Rytmistr	Jan Markvart z Hrádku
Nejvyšší polní strážmistr (<i>vachtmistr</i>)	Jan Jablonský
Jeho zástupce	Bořek Rohec
Nejvyšší zásobovatel (<i>proviantmistr</i>)	Adam Budovec z Budova
Nejvyšší ubytovatel (<i>kvartýrmistr</i>)	Jan Chvalovský
Nejvyšší vozmistr (<i>vágenpurgmistr</i>)	Volf Rozvadovský
Nejvyšší dozorce nad veřejným pořádkem (<i>rumormistr</i>)	Petr Čejka z Olbramovic
Nejvyšší vágenmistr	Václav Vyšehradský
Polní doktor	Tadeáš Hájek z Hájku
Polní lékárník	Kristián Trunkelius

Pěšímu vojsku velel nejvyšší polní hejtman, který měl zodpovědnost za celé české vojsko a byl podřízen císaři nebo jeho zástupci. S funkcí nejvyššího polního hejtmana byla spojena neoblíbená povinnost řešit materiální problémy vojska - musel poskytovat vlastní peníze na vyplácení zadrženého žoldu.¹⁸⁸ Nejvyšší polní hejtman Vilém z Rožmberka patřil mezi nejbohatší šlechtice v Království českém.¹⁸⁹ Celkově se uvádí, že měl asi 70 000 poddaných, což odpovídalo jedné patnáctině celkového počtu obyvatelstva Království českého. Mocenským jádrem majetkových držav pána červené pětিলisté růže byly jižní Čechy, které tvořily téměř souvislý celek. Vedle českokrumlovského panství, kde nechal rožmberský

¹⁸⁸ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 135-136; TÝŽ, *Podíl předbělohorského českého státu*, s. 71.

¹⁸⁹ Alois MÍKA, *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*, *Sborník historický* 15, 1967, s. 45-75, zde s. 58; Otto PLACHT, *Odhad majetku stavů království českého z roku 1557*, *Věstník Královské české společnosti nauk* 1947, třída filosoficko-historicko-filologická, Praha 1949, s. 76; Jeho majetek spolu s poddanými činil přes 400 000 kop grošů českých, což odpovídalo kategorii největšího majetku; k jeho osobě více Václav BŮŽEK – Ondřej JAKUBEC, *Kratochvíle posledních Rožmberků*, Praha 2012; Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA a kol, *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, s. 1997; k alianční politice V. BŮŽEK, *Aliance Rožmberků, Zrinských ze Serynu a Novohradských z Kolovrat na počátku 17. století*, *Jihočeský sborník historický* 65, 1996, s. 10-25.

velmož středověký krumlovský hrad přestavět na honosné renesanční sídlo, byla dalšími správními středisky Třeboň a Prachatice nacházející se na významné obchodní trase - Zlaté stezce.¹⁹⁰ Patřilo mu devět českých panství, rozsáhlá klášterní panství, rakouské panství Haslach a menší statky ve středních, jihozápadních, severních Čechách a Slezsku.¹⁹¹ Roku 1560 získal první významnější funkci, když se stal nejvyšším komorníkem Království českého.¹⁹² Byl jedním z dvanácti pánů, kteří zasedali u zemského soudu spolu s osmi rytíři. O deset let později roku 1570 se stal nejvyšším purkrabím v Království českém a dostal se tak do čela stavovské vlády.¹⁹³

Vilém z Rožmberka jako nejvyšší polní hejtman nad vojskem české zemské hotovosti vypravil 120 jízdnic koní, spolu s ním jelo i pět trubačů a jeden bubeník.¹⁹⁴ Od července 1566 až do 16. října téhož roku pobíral plat 1000 zlatých rýnských.¹⁹⁵

Druhou nejdůležitější hodností po polním hejtmanovi byl nejvyšší polní „*lajtnant*“, který působil jako zástupce velitele. Při výběru šlechtice na to místo se braly v potaz jeho předchozí vojenské zkušenosti.¹⁹⁶ Do této hodnosti byl navržen příslušník panského rodu Zbyněk Berka z Dubé.¹⁹⁷ Po svém strýci zdědil panství Zákupy a od krále získal do držení Mělník, přičemž byl třináctým nejbohatším šlechticem v Čechách.¹⁹⁸ Nejdříve byl nejvyšším mistrem převorství řádu johanitů se sídlem ve Strakoniciích.¹⁹⁹ Roku 1565 ho zemský sněm vybral za krajského komisaře panského stavu pro Boleslavský kraj.²⁰⁰ Později se stal císařským radou a nejvyšším mistrem královské komory Království českého, která se starala o finanční záležitosti.²⁰¹ Zbyněk Berka z Dubé vedl dvanáct koní a kromě dalších členů rodu Berků z Dubé, jel při něm rytíř z Kouřimska Jindřich Chvalovský z Ledce, který jel za svého otce Jana Chvalovského.²⁰² Nejvyšší zástupce polního hejtmana pobíral měsíčně 500 zlatých rýnských.²⁰³

¹⁹⁰ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 52.

¹⁹¹ TAMTÉŽ.

¹⁹² F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 366; J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 130.

¹⁹³ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 146.

¹⁹⁴ SOA Třeboň, *Historica*, sign. 4600.

¹⁹⁵ J. PÁNEK (ed.), Václav Březan, *Životy I*, s. 212; SOA Třeboň, *Historica*, sign. 4701.

¹⁹⁶ J. PÁNEK, *Podíl předbělohorského českého státu*, s. 72.

¹⁹⁷ TAMTÉŽ.

¹⁹⁸ TAMTÉŽ; A. MÍKA, *Majetkové rozvrstvení*, s. 57.

¹⁹⁹ *Ottův slovník naučný III*, s. 817.

²⁰⁰ *Sněmy české III*, s. 246.

²⁰¹ *Ottův slovník naučný III*, s. 817.

²⁰² SOA Třeboň, *Historica*, sign. 4600; *Ottův slovník naučný XII*, s. 448; Zdislav Berka z Dubé vedl při sobě ještě rytíře Kašpara Oundrckého z Oudrce.

²⁰³ SOA Třeboň, *Historica*, sign. 4701; J. PÁNEK (ed.), Václav Březan, *Životy I*, s. 212.

Nejvyšším polním maršálkem vojska byl roku 1566 rytíř Kryštof Zilvár z Pilníkova, který mimo vojenskou službu byl císařským radou a přisedícím u dvorského a komorního soudu.²⁰⁴ Roku 1565 byl vybrán za krajského komisaře stavu rytířského pro Hradecký kraj.²⁰⁵ Měl v držení středně velký majetek a vlastnil panství Žireč, Pilníkov a Smidary. Později získal Silberštejn s Čermnou a Javorníkem.²⁰⁶ Rytíř Kryštof Zilvár jel do Uher pod praporem rytmistra Čenka Dašického z Barchova, vedl do bojů šest koní a pobíral měsíčně plat 300 zlatých rýnských.²⁰⁷ Jel s ním pán Jan mladší Újezdecký. Nejvyšší polní maršálek vedl i šlechtice zastupující urozence, kteří se nemohli tažení osobně účastnit.²⁰⁸

Václav Zajíc z Házmburka byl praporečnickem hlavního houfu (*fendrychem*) vojska české zemské hotovosti a jeho měsíční plat čítal 100 zlatých rýnských.²⁰⁹ Povinností této funkce bylo nošení armádního praporce. Původně měl být hlavním praporečnickem nejvyšší dvorský maršálek Ladislav Popel z Lobkovic, ale protože nemohl opustit úřad u apelačního soudu, byl ustaven pán z Házmburka.²¹⁰ Václav Zajíc byl za svého života nejvyšším mistrem převorství českého, přisedícím zemského soudu a nejvyšším a dědičným stolníkem.²¹¹ Podle dochovaných pramenů se účastnil tažení již roku 1556.²¹² Na rok 1565 byl zvolen krajským komisařem za Prácheňský kraj a byl třetím nejbohatším pánem tohoto kraje po Vilému z Rožmberka a Adamu Ungnadu ze Suneku.²¹³

V dostupných pramenech bylo nalezeno šest rytmistřů pro vojsko české zemské hotovosti v roce 1566 - tři byli stavu panského a tři rytířského.²¹⁴ Všech šest rytmistřů pobíralo měsíční plat 294 zlatých rýnských.²¹⁵ Dochoval se pouze celkový seznam pánů a rytířů táhnoucích do Uher, registra mustrunku ve Znojmě, seznam urozenců poznamenaných Vilémem z Rožmberka a soupis šlechticů pod rytmistrem Čenkem Dašickým z Barchova.²¹⁶ Nelze, až na pár výjimek, určit rytmistry u ostatních šlechticů, kteří nejsou pod rytířem Dašickým.

²⁰⁴ P. MAREŠ, Krajské mustrunky, s. 306, 308.

²⁰⁵ Sněmy české III, s. 246.

²⁰⁶ Ottův slovník naučný XXVII, s. 611; O. PLACHT, Odhad, s. 50; A. MÍKA, Majetkové rozvrstvení, s. 57.

²⁰⁷ SOA Třeboň, Historica, sign. 4600.

²⁰⁸ TAMTÉŽ, sign. 4603, 4684; Jan Radecký z Radče vedl koně za Sabinu Zilvarovu z Vřesovic, Adam Ostroměřský z Rokytníka vedl koně za pana Volfa Štubmberka z Nového Města Hradiště, Petr Milštejnský z Milštejna měl koně za císařského radu Jana Šlovského ze Šlovic, který by prý ale raději jel sám a Kryštof Reder z Redernu za Adama Šlibovského ze Skřivan. – TAMTÉŽ.

²⁰⁹ J. PÁNEK (ed.), Václav Březan, Životy I, s. 212.

²¹⁰ Sněmy české III, s. 294; Ladislav Popel nechal poslat 9 koní.

²¹¹ P. MAREŠ, Krajské mustrunky, s. 306, 311.

²¹² F. KAMENÍČEK, Výprava arciknížete Ferdinanda, s. 330.

²¹³ O. PLACHT, Odhad, s. 76; pokud by se počítal majetek vrchnosti i poddaných, byl Václav Zajíc třetím nejbohatším pánem v Prácheňském kraji, pokud by se do součtu zahrnul pouze majetek velmože, posunul by se na čtvrté místo za Hendrychem starším ze Švamberka.

²¹⁴ J. PÁNEK (ed.), Václav Březan, Životy I, s. 212.

²¹⁵ TAMTÉŽ.

²¹⁶ SOA Třeboň, Historica, sign. 4598-4600, 4603.

Hrabě Jiří z Gutnštejna byl jedním z panských rytmistřů tažení.²¹⁷ V roce 1565 byl praporečником pod rytmistrem Václavem Berkou z Dubé.²¹⁸ Do pole roku 1566 táhl s pěti koňmi a také v zastoupení královského rady pana Jana Říčanského z Řičan, který byl komisařem za pány pro Vltavský kraj.²¹⁹ Jiří hrabě z Gutnštejna spolu s bratrem Albrechtem vlastnil pouze drobný majetek.²²⁰ Jeho příbuzný Albrecht ho ustanovil poručníkem nad svými syny a Jiří, protože neměl děti, odkázal jednomu z nich Kouty.²²¹ Z polního tažení roku 1566 mohl poslat své koně domů.²²²

Druhým rytmistrem stavu panského byl Hendrych Kurcpach z Trachenburka, který byl na konci šedesátých let 16. století císařským radou.²²³ V Litoměřickém kraji vlastnil střední majetek, spolu se svým bratrem zdědil Helfenburk, Ronov, Stolinky a Lemberk.²²⁴ Roku 1549 přikoupil Rabí, které držel pouze krátkou dobu. V roce 1581 prodal dále Lemberk, Charvatce, Martiněves a Nižebohy.²²⁵ Hendrych vedl do boje deset koní a jel s ním rytíř z Litoměřicka Heřman Kelbl z Kejzinku vlastnící pouze velmi drobný majetek.²²⁶ Hendrychův bratr Vilém slíbil vypravit dvanáct koní, které po tři měsíce vydržoval.²²⁷ Nezapomněl přitom císaři dát najevo, že dal víc, než čím byl povinen. Nakonec zdůraznil, že si na to nic nepůjčil od poddaných.²²⁸

Posledním panským rytmistrem byl Zdeněk z Vartmberka.²²⁹ Patřilo mu panství Veleň a sňatkem s Kateřinou Bezdrůžickou z Kolovrat vyženil půlku Buštěhradu, kterou později prosoudil a ztratil.²³⁰ S druhou manželkou získal Napajedly, která odkázal svým synům.²³¹ Nejprve byl přísedícím u dvorského a komorního soudu.²³² Roku 1565 byl zvolen krajským komisařem za pány pro Slánský kraj a do Znojma roku 1566 přijel s jistým zpožděním, protože o tom dostal pozdě zprávu.²³³ Vypravil spolu s bratrem devět jízdnic koní, přičemž

²¹⁷ J. PÁNEK (ed.), Václav Březan, Životy I, Praha 1985, s. 212.

²¹⁸ F. ROUBÍK (ed.), Regesta fondu Militare I, s. 154.

²¹⁹ Sněmy české III, s. 245; F. MAREŠ, Krajské mustrunky, s. 312.

²²⁰ O. PLACHT, Odhad, s. 69; A. MÍKA, Majetkové rozvrstvení, s. 57; jejich majetek měl hodnotu 5 000 kop grošů českých, poddanský pouze 650 kop grošů českých, tudíž podle Míkovy studie jejich jmění bylo hodnoceno jako majetek drobný.

²²¹ Ottův slovník naučný X, s. 641.

²²² Sněmy české III, s. 310.

²²³ J. PÁNEK (ed.), Václav Březan, Životy I, Praha 1985, s. 212.

²²⁴ O. PLACHT, Odhad, s. 87; jeho majetek měl hodnotu 8 500 kop grošů českých, s poddanými jeho celkový majetek byl 14 228 kop grošů českých; Ottův slovník naučný XV, s. 389.

²²⁵ Ottův slovník naučný XV, s. 389.

²²⁶ SOA Třeboň, Historica, sign. 4600; A. MÍKA, Majetkové rozvrstvení, s. 57; O. PLACHT, Odhad, s. 87.

²²⁷ F. ROUBÍK (ed.), Regesta fondu Militare I, s. 236.

²²⁸ TAMTÉŽ.

²²⁹ J. PÁNEK (ed.), Václav Březan, Životy I, s. 212.

²³⁰ Ottův slovník naučný XXVI, s. 437.

²³¹ TAMTÉŽ.

²³² P. MAREŠ, Krajské mustrunky, s. 306; Sněmy české III, s. 246.

²³³ SOA Třeboň, Historica, sign. 4624.

s nimi jel například pan Vladislav Bezdrůžický z Kolovrat.²³⁴ Jeho kariéra postupovala dál, v sedmdesátých letech 16. století se stal císařským radou a hejtmanem Nového Města pražského.²³⁵

Jan Markvart z Hrádku byl rytířským rytmistrem tažení roku 1566.²³⁶ Měl vojenské zkušenosti již z předchozího tažení, kde zastával také funkci rytmistra.²³⁷ V Plzeňském kraji vlastnil Nekmír, Uňovice a Blahousy.²³⁸ Nejprve byl přísedícím u dvorského a komorního soudu a rok po konaném tažení se stal krajským komisařem za Plzeňský kraj.²³⁹ Jan Markvart vypravil šest koní a z jeho rodu s ním jeli jeho bratři Kryštof s dalšími deseti koňmi.²⁴⁰ Dále s ním jel jeden z hejtmanů polního tažení Mikuláš Miřkovský z Tropčic, který byl původně královským kraječem, královským radou a hejtmanem Menšího Města pražského.²⁴¹ Později se stal karlštejnským purkrabím a roku 1575 nejvyšším písařem Království českého.²⁴² Vlastnil mimo Miřkov i panství Smilovice.²⁴³ S Janem Markvartem z Hrádku jeli i jiní drobní šlechtici z Plzeňského kraje.²⁴⁴

Druhý rytmistr rytířského stavu byl také z Plzeňského kraje a byl jím rytíř Kryštof Muchek z Bukova.²⁴⁵ Pár let vlastnil panství Mlazov a později i plzeňský Osek.²⁴⁶ Roku 1548 vstoupil do rožmberských služeb, stal se purkrabím na Nových Hradech a od roku 1571 byl hejtmanem hrabství kladského.²⁴⁷ Z hrabství kladského bylo do vojska české zemské hotovosti posláno 24 koní. Za ostatní členy rodu Muchků bylo vysláno sedm koní.²⁴⁸ Kryštof Muchek vedl s sebou například rožmberského hejtmana na Rabí Sezimu Miřkovského, bratra již zmiňovaného Mikuláše Miřkovského. Sezima vedl do pole tři koně a roku 1594 se stal zástupcem nejvyššího polního hejtmana Petra Voka z Rožmberka.²⁴⁹

²³⁴ TAMTÉŽ, sign. 4600.

²³⁵ Ottův slovník naučný XXVI, s. 246.

²³⁶ J. PÁNEK (ed.), Václav Březan, Životy I, s. 212.

²³⁷ F. ROUBÍK (ed.), Regesta fondu Militare I, s. 139-248.

²³⁸ Ottův slovník naučný XVI, s. 871.

²³⁹ P. MAREŠ, Krajské mustrunky, s. 306, 310.

²⁴⁰ SOA Třeboň, Historica, sign. 4600.

²⁴¹ Ottův slovník naučný IX, s. 676; V. BŮŽEK, Nižší šlechta v politickém systému, s. 82.

²⁴² Ottův slovník naučný IX, s. 676; F. PALACKÝ, Přehled, s. 370.

²⁴³ Ottův slovník naučný IX, s. 676.

²⁴⁴ SOA Třeboň, Historica, sign. 4600. 4618; Sněmy české III, s. 309; jeli s ním i rytíř Jiřík Strojetic z Strojetic, Ctibor Dolský z Týnce a Vilém Podmoklský z Prostiboře, který žádal císaře o propuštění domů, avšak jeho prosbě nebylo vyhověno.

²⁴⁵ J. PÁNEK (ed.), Václav Březan, Životy I, s. 212.

²⁴⁶ Ottův slovník naučný XVII, s. 846.

²⁴⁷ TAMTÉŽ.

²⁴⁸ SOA Třeboň, Historica, sign. 4600.

²⁴⁹ Ottův slovník naučný IX, s. 676; SOA Třeboň, Historica, sign. 4600; P. MAREŠ, Krajské mustrunky, s. 313; dále s sebou vedl drobné rytíře Frydricha Horčice z Prostého, Jana Černína z Chudenic, Oldřicha a Zikmunda Myšku ze Žlunic.

Posledním rytmistrem vojska české zemské hotovosti byl rytíř Čeněk Dašický z Barchova.²⁵⁰ Opakovaně byl v císařských službách a rytmistrem byl již během tažení roku 1565.²⁵¹ Pro tažení roku 1566 se dochoval seznam šlechticů, kteří byli vedeni tímto rytířem.²⁵² Majetek Čenka Dašického z Barchova se nacházel v Kouřimském kraji, kde spolu se svým bratrem Janem a matkou Johankou z Tamfeldu vlastnil drobný majetek.²⁵³ Po smrti svého otce získal Běrunice a po matce zdědil veltrubský statek.²⁵⁴ Zemřel již dva roky po vojenské výpravě k sigetské pevnosti a odkázal svůj majetek své neteři.²⁵⁵

Čeněk Dašický z Barchova vedl podle dochovaného seznamu přibližně 300 koní. Z toho přibližně půlka byla vyslána jako náhrada za osobní tažení, druhá půlka byla vedena samotnými šlechtici, kteří se tažení pod rytmistrem Dašickým osobně účastnili.²⁵⁶ Dašického zástupcem byl rytíř z Bechyňského kraje Jindřich Lapáček z Rzávé, který jel se dvěma koňmi.²⁵⁷ Praporečníkem Dašického byl pán z Hradecka Zikmund Licek z Rýzmburka, který jel se dvěma koňmi, vedl s sebou své bratry, koně za nezúčastněné rytíře a měl při sobě služebníka Vavřince Příleského.²⁵⁸ V průběhu tažení spadl z koně, a proto požádal Viléma z Rožmburka, aby se kvůli svému zranění mohl vrátit domů.²⁵⁹ Jeho bratr Adam táhl do pole s jedenácti koňmi a vedl koně i za třetího bratra Alexandra.²⁶⁰

Pod praporem Čenka Dašického z Barchova jelo mnoho významných českých šlechticů, avšak počet zástupců z rytířských rodů mnohonásobně převyšoval panské rody. Z panského stavu tu mělo zastoupení pouze osm rodů, mezi které patřili, Berkové z Dubé, Kolovratové, Lickové z Rýzmburka, Slavatové, Šternberkové, Švamberkové, Valdštejnové, Žerotínové.²⁶¹ Z těchto rodů se osobně účastnila pouze polovina, přičemž tři z nich měli ve vojsku nějakou

²⁵⁰ J. PÁNEK (ed.), Václav Březan, Životy I, s. 212.

²⁵¹ F. ROUBÍK (ed.), Regesta fondu Militare I, s. 155.

²⁵² SOA Třeboň, Historica, sign. 4603.

²⁵³ O. PLACHT, Odhad, s. 64; Jejich vlastní jmění mělo hodnotu 5 500 kop grošů českých, ale poddanský majetek se cenil pouze na 675 kop grošů českých, tudíž spadal do třetí kategorie drobného majetku. – A. MÍKA, Majetkové rozvrstvení, s. 57.

²⁵⁴ Ottův slovník naučný VII, s. 71.

²⁵⁵ TAMTÉŽ.

²⁵⁶ SOA Třeboň, Historica, sign. 4603.

²⁵⁷ TAMTÉŽ.

²⁵⁸ TAMTÉŽ.

²⁵⁹ TAMTÉŽ, sign. 4598, 4603; Zikmund Licek z Rýzmburka dále vedl šlechtice, kteří vedli koně za jiné. Jan Severýn z Hedvikovic táhl za Václava Absolona z Ledské, Martin Černín z Chudenic vedl koně za pana Štubmberka – v pramenech je již zmínka výše – že koně vedl Adam Vostřomiřský z Rokytníka, v Regestech je však zmínka o propuštění Hanuše Štubmberka a Petra Helvíka z Felzova z osobního tažení a císař se ptal Viléma z Rožmburka, jestli za své osvobození poslali k němu slíbené koně. – F. ROUBÍK (ed.), Regesta fondu Militare I, s. 234; SOA Třeboň, Historica, sign. 4677.

²⁶⁰ SOA Třeboň, Historica, sign. 4603.

²⁶¹ TAMTÉŽ.

hodnost.²⁶² Bohatí Šternberkové a Kolovratové, kteří měli své zástupce v řadách krajských komisařů, poslali pouze náhrady.²⁶³ Také Diviš Slavata poslal za sebe náhradu rytíře Jana Trmala z Toušic, protože sám osobně nejel. Několik let byl v domácím vězení kvůli své účasti na povstání roku 1547, avšak roku 1566 oznamoval Vilému z Rožmberka, že jel do Jindřichova Hradce, tudíž důvodem jeho nepřítomnosti v tažení nejspíš nebylo domácí vězení.²⁶⁴ Již roku 1567 byl zvolen krajským komisařem za Chrudimský kraj.²⁶⁵

Rytířských rodů se osobně účastnilo, nebo alespoň poslalo za sebe náhradu, přibližně 120, většinou šlo o drobné šlechtice, kteří vlastnili pouze drobný nebo střední majetek. Největší početní zastoupení měli Dobřenští z Dobřenic, jejichž příbuzný byl v padesátých letech 16. století místopisařem Ferdinanda I.²⁶⁶ Dalšími byli bohatší Malovci z Malovic a rytíři z Vřesovic. Většina rodů, která jela pod praporem Čenka Dašického, byla z Hradeckého, Chrudimského a Kouřimského.²⁶⁷ Z ostatních krajů bylo zastoupení přibližně rovnoměrné a početně menší. Naproti tomu žádný rod pod Čenkem Dašickým nebyl z Podbrdského kraje.

Další významnou hodností nacházející se ve vojsku Viléma z Rožmberka byla funkce nejvyššího polního strážmistra (*vachtmistra*). V této funkci byl rytíř Jan Jablonský z Jablonné a měsíčně pobíral plat 90 zlatých rýnských.²⁶⁸ Tento rytíř vlastnil v Žateckém kraji pouze drobný majetek.²⁶⁹ Do stejné kategorie patřil i jeho zástupce Bořek Rohec z Útova, který v Plzeňském kraji vlastnil Ronšperk a Týnec u Klatov.²⁷⁰ Nejvyšší polní strážmistr se do pole vypravil pod praporem Čenka Dašického a vedl při sobě rytíře Lva z Fictumu.²⁷¹ Lev Fictum byl hejtmanem Žateckého kraje a svůj život prožil na nové tvrzi v Klášterci.²⁷² Tento urozenec vlastnil majetek větší než jmění Jana Jablonského z Jablonné a jeho zástupce dohromady.²⁷³ Za jiné příslušníky rodu Fictumů byly vyslány náhrady.²⁷⁴

²⁶² TAMTÉŽ; z rodu Berků se tažení účastnil už zástupce velitele Zbyněk, pod Dašickým se účastnil jeho příbuzný, účastnil se Zikmund Licek, který byl praporečnickem pod Dašického praporem a účastnil se i jeho příbuzný, Jan mladší z Valdštejna byl krajským komisařem Litoměřického kraje a ostatní Valdštejnové jeli v zastoupení, Hynek Švamberg neměl hodnost, avšak tažení se účastnil.

²⁶³ Ještě Veronika Žerotínská z Lípy poslala zástupce za svůj rod.

²⁶⁴ SOA Třeboň, Historica, sign. 4695.

²⁶⁵ Ottův slovník naučný XXIII, s. 340; P. MAREŠ, Krajské mustrunky, s. 308-309.

²⁶⁶ SOA Třeboň, Historica, sign. 4603; F. PALACKÝ, Přehled, s. 369.

²⁶⁷ SOA Třeboň, Historica, sign. 4603.

²⁶⁸ J. PÁNEK (ed.), Václav Březan, Životy I, s. 212.

²⁶⁹ A. MÍKA, Majetkové rozvrstvení, s. 57; O. PLACHT, Odhad, s. 93, majetek měl 750 kop grošů českých, i s poddanými činil hodnoty 1 250 kop grošů českých.

²⁷⁰ Ottův slovník naučný XXI, s. 902.

²⁷¹ SOA Třeboň, Historica, sign. 4600, 4603.

²⁷² Ottův slovník naučný IX, s. 167; SOA Třeboň, Historica, sign. 4600, 4603.

²⁷³ O. PLACHT, Odhad, s. 93.

²⁷⁴ SOA Třeboň, Historica, sign. 4600; za Jiříka a Jetřicha Fictuma z egrberské větve byli vysláni Jiřík Doubek a Hanz Bolther, rytíř Adam Slatinský z Hostovic jel pod Jablonským z Jablonné za svého otce a s koňmi od Mariany Karlíkové.

Nejvyššího polní zásobovatel Adam Budovec z Budova se podle dochovaného rejstříku se přehlídky ve Znojmě neúčastnil.²⁷⁵ Avšak z dochovaného účtu výdajů mu byl plat vyplácen stejnou dobu jako šlechticům, kteří se znojemské přehlídky účastnili, tudíž se tažení musel účastnit později.²⁷⁶ Nejvyšší zásobovatel bral plat 70 zlatých rýnských měsíčně a jeho hlavní povinností bylo zajištění zásob pro vojsko, které přijímal od komisařů.²⁷⁷ Rytíř z Čáslavska měl v držení středně velký majetek a mezi jeho panství patřila Suchdol, Dobroviceves, Janovičky, Štěpánov a Liteň a Slatiňany.²⁷⁸ Jeho kariéra postupovala nejprve od místopisaře, poté se stal polním colmistrem a nejvyšším proviantmistrem Království českého.²⁷⁹ Měl poslat šest koní, naproti tomu z jiného pramene je zřejmé, že se do pole vypravil se třemi koňmi spolu s Janem Otou z Losu, který jel za svého otce a mimo jiné za významného právníka Bartoloměje Ropala, který byl děkanem filozofické fakulty pražské univerzity a později se stal prokurátorem u zemského soudu.²⁸⁰ Jan Ota z Losu při sobě měl služebníky stavu rytířského Buriana Domináčka z Písnice a Davida Vylímovce z Vylímovic.²⁸¹

Jan Chvalovský z Ledce byl nejvyšším ubytovatelem (*kvartýrmistrem*) vojska české zemské hotovosti. Nejvyšší ubytovatel pro vojsko zajišťoval ubytování a pro včasné zajištění noclehu musel vždy jet napřed před samotným vojskem. Jan Chvalovský se vypravil pod praporcem Čeňka Dašického z Barchova a pobíral měsíčně plat 40 kop grošů českých.²⁸² Chvalovský se s Dašickým znal již z předchozích tažení, roku 1565 byl pod jeho praporcem v hodnosti hlavního praporečníka.²⁸³ Tento rytíř z Kouřimska vlastnil pouze nejdrobnější majetek v hodnotě 75 kop grošů českých.²⁸⁴ Jan Chvalovský z Ledce byl vnukem již zmiňovaného Jindřicha Chvalovského, který jel se Zbyňkem Berkou z Dubé.²⁸⁵

Nejvyšším vozmistrem stavovského vojska byl rytíř z Chrudimského kraje Volf Rozvadovský z Nešova.²⁸⁶ Pobíral měsíčně 30 zlatých rýnských a měl na starost dopravní

²⁷⁵ J. PÁNEK (ed.), Václav Březan, *Životy I*, s. 212; ve Sněmech českých je zmínka o proviantmistrově, kterým měl být Kryštof Hýzrle z Chodů místo Urbana Pfeferkorna z Otopachu, avšak v jiných pramenech o něm není zmínky. *Sněmy české III*, s. 286; SOA Třeboň, *Historica*, sign. 4622.

²⁷⁶ SOA Třeboň, *Historica*, sign. 4701.

²⁷⁷ *Vojenské dějiny Československa II*, s. 55.

²⁷⁸ *Ottův slovník naučný IV*, s. 852; O. PLACHT, *Odhad*, s. 57; jeho majetek měl hodnotu 3 000 kop grošů českých, poddanský majetek 1 928 kop grošů českých, tudíž spadl do kategorie středního majetku.

²⁷⁹ *Ottův slovník naučný IV*, s. 852; F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 369.

²⁸⁰ SOA Třeboň, *Historica*, sign. 4598, 4600; jel také v zastoupení Viléma Hanikýře ze Semína nad Labem, Jana Ledčara ze Syonu, Oldřicha Malovce z Malovic i jeho bratry; *Ottův slovník naučný XXI*, s. 960.

²⁸¹ SOA Třeboň, *Historica*, sign. 4603.

²⁸² TAMTÉŽ, sign. 4603; J. PÁNEK (ed.), Václav Březan, *Životy I*, s. 212.

²⁸³ F. ROUBÍK (ed.), *Regesta fondu Militare I*, s. 155.

²⁸⁴ O. PLACHT, *Odhad*, s. 64.

²⁸⁵ SOA Třeboň, *Historica*, sign. 4600; *Ottův slovník naučný XII*, s. 448.

²⁸⁶ J. PÁNEK, Václav Březan, *Životy I*, s. 212.

prostředky vojska.²⁸⁷ V dochovaném rejstříku vojenské přehlídky je o Volfu Rozvadovském poznámka, že se přehlídky neúčastnil, avšak plat pobíral po stejnou dobu jako ostatní, tudíž se musel k tažení připojit později.²⁸⁸ „*Vágenmistr*“ byl pravděpodobně nejvyššímu vozmistru podřízen a měl na starost zavazadla a zařizování vozového tábora v poli. Pro tažení roku 1566 byl v této hodnosti Václav Vyšehradský s měsíčním platem 24 zlatých rýnských.²⁸⁹

Nejvyšším dozorcem nad veřejným pořádkem (*rumormistrem*) vojska Viléma z Rožmberka byl rytíř z Plzeňského kraje Petr Čejka z Olbramovic, jehož měsíční plat byl 30 zlatých rýnských.²⁹⁰ Vlastnil Němčice a z peněz na úrocích měl 50 kop grošů českých.²⁹¹ Polním lékařem v ležení byl dlouholetý známý Viléma z Rožmberka Tadeáš Hájek z Hájků.²⁹² Roku 1554 se stal erbovníkem, když od Ferdinanda I. dostal šlechtický erb.²⁹³ Do rytířského stavu byl přijat až v roce 1571, kdy byly oceněny jeho lékařské zásluhy, které prokázal v protitureckých taženích v Uhrách.²⁹⁴ Byl také jmenován protomedikem Království českého a později i osobním lékařem Maxmiliána II. a Rudolfa II.²⁹⁵ Přestože byl císařovým osobním lékařem, byl hlavně hvězdářem, který sepsal mnoho důležitých prací, mimo botanické a jiné učené spisy sepsal i proroctví o válkách s Turky.²⁹⁶

Polním lékárníkem byl Kristián Trunkelius.²⁹⁷ Dále v ležení měl být polní písař, kaplan, profous se svým doprovodem, který dohlížel na pořádek ve vojsku.²⁹⁸ Dalšími dvěma hodnostmi byl jakýsi důstojník (*obristwachtmeister*), který řídil správný chod služby a stráží a jiný (*hurrenweibel*), jenž se staral o udržování pořádku mezi ženami, které vojáky doprovázely.²⁹⁹ V dochovaných pramenech nebyla nalezena zmínka o těchto posledních dvou funkcích.

Tažení se mělo účastnit i 28 krajských komisařů, kteří byli zvoleni na zemském sněmu roku 1565.³⁰⁰ Z dochovaných pramenů je patrné, že tažení roku 1566 se osobně účastnila jen polovina ze čtrnácti panských komisařů. Druhá polovina za sebe buď vyslala náhradu, nebo o nich v pramenech není zmínky. Ze všech komisařů za panský stav již byli čtyři urozenci

²⁸⁷ Wagenburgmeister – Vojenské dějiny Československa II, s. 55.

²⁸⁸ J. PÁNEK, (ed.), Václav Březan, Životy I, s. 212; SOA Třeboň, Historica, sign. 4600.

²⁸⁹ J. PÁNEK (ed.), Václav Březan, Životy I, s. 212; SOA Třeboň, Historica, sign. 4701.

²⁹⁰ J. PÁNEK (ed.), Václav Březan, Životy I, s. 212.

²⁹¹ Ottův slovník naučný VI, s. 574; O. PLACHT, Odhad, s. 72.

²⁹² SOA Třeboň, Historica, sign. 4701; J. PÁNEK (ed.), Václav Březan, Životy I, s. 212; TÝŽ, Poslední Rožmberkové, s.

²⁹³ Ottův slovník naučný X, s. 754.

²⁹⁴ TAMTÉŽ, s. 755.

²⁹⁵ TAMTÉŽ.

²⁹⁶ TAMTÉŽ; J. PÁNEK, Poslední Rožmberkové, s. 267; T. RATAJ, České země ve stínu, s. 357.

²⁹⁷ SOA Třeboň, Historica, sign. 4701; J. PÁNEK (ed.), Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I, s. 212.

²⁹⁸ Vojenské dějiny Československa II, s. 55.

²⁹⁹ TAMTÉŽ.

³⁰⁰ Sněmy české III, s. 245-246; SOA Třeboň, Historica, sign. 4598-4603.

zmiňováni, přičemž tři z nich se účastnili a zastávali ve vojsku důležité funkce.³⁰¹ Mezi zbylými čtyřmi účastněnými pány byl nejbohatším krajským komisařem Albrecht Smiřický ze Smiřic, který zastupoval Hradecký kraj.³⁰² Vlastnil velký majetek, přičemž mu patřil Náchod, Miletín a Škvorec.³⁰³ Do pole vyslal devět koní a jel při něm rytíř Vilím Beřkovský ze Šebířova.³⁰⁴ Zemřel rok po konaném tažení roku 1567.³⁰⁵

Dalším účastněným komisařem panského stavu byl pán z Litoměřicka Jan mladší z Valdštejna z újezdecké větve.³⁰⁶ Litoměřický velmož vlastnil pouze drobný majetek a patřil mu Újezd a Sedčice.³⁰⁷ Byl přísedícím dvorského a komorního soudu a později královským radou, hejtmanem Menšího Města pražského a v osmdesátých letech 16. století se stal nejvyšším komorníkem Rudolfa II.³⁰⁸ Jan mladší z Valdštejna vedl do pole pod praporem Čenka Dašického čtyři koně za svého otce.³⁰⁹ Jel při něm rytíř Bavor Rodovský z Hustiřan se svými příbuznými a dalšími šlechtici.³¹⁰ Bavor Rodovský přišel o veškerý svůj majetek kvůli své zálibě o alchymii a přírodní vědy.³¹¹ Roku 1573 se z vězení pro dlužníky hlásil Vilému z Rožmberka, kterého prosil o pomoc a snažil se ho získat pro alchymii, zejména pro výrobu léků.³¹² Přestože tuto zásadu nedokázal uplatnit, stal se nejvýznamnějším alchymistou české renesance.³¹³ Jeho příbuzní jeli v zastoupení dalších rytířů.³¹⁴ Z rodu Valdštejnů byli v tažení přítomni ještě dva příslušníci rodu a za Jiřího z Valdštejna na Heřmanicích se účastnil rytíř Adam Vlk z Kvítkova.³¹⁵ Šestým krajským komisařem z panského rodu, který se tažení účastnil, byl komisař z Plzeňského kraje Kryštof Roupovský z Roupova.³¹⁶ Do jeho drobného majetku patřilo panství Vildštejn, Blatnice, Poříčí a Libochovany.³¹⁷ Během svého života byl

³⁰¹ Zbyněk Berka z Dubé byl nejvyšším zástupcem velitele, byl komisařem pro Boleslavský kraj; Jan Říčanský z Řičan byl komisařem pro Vltavský kraj a jel za něj rytmistr Jiří hrabě z Gutnštejna; Zdeněk z Vartmberka byl jedním z panských rytmistrů a byl komisařem pro Slánský kraj; Václav Zajíc z Házmburka byl hlavním praporečnickem, zvolen komisařem pro Prácheňský kraj; Kryštof Zilvár z Pilníkova byl nejvyšším polním maršálkem a komisařem za rytíře pro Hradecký kraj.

³⁰² Sněmy české III, s. 246.

³⁰³ Ottův slovník naučný XXIII, s. 514; A. MÍKA, Majetkové rozvrstvení, s. 57; O. PLACHT, Odhad, s. 48.

³⁰⁴ SOA Třeboň, Historica, sign: 4600.

³⁰⁵ Ottův slovník naučný XXIII, s. 514.

³⁰⁶ Sněmy české III, s. 246; Ottův slovník naučný XII, s. 448.

³⁰⁷ O. PLACHT, Odhad, s. 87; jeho vlastní majetek měl hodnotu 2 000 kop grošů českých, poddanský majetek byl v hodnotě 1 381 grošů českých; Ottův slovník naučný XXVI, s. 337.

³⁰⁸ Ottův slovník naučný XXVI, s. 337; F. PALACKÝ, Přehled, s. 371.

³⁰⁹ SOA Třeboň, Historica, sign. 4603.

³¹⁰ TAMTÉŽ.

³¹¹ Ottův slovník naučný XXII, s. 881-882.

³¹² TAMTÉŽ; J. PÁNEK, Poslední Rožmberkové, s. 270.

³¹³ TAMTÉŽ.

³¹⁴ SOA Třeboň, Historica, sign. 4598, 4600.

³¹⁵ TAMTÉŽ.

³¹⁶ Sněmy české III, s. 246.

³¹⁷ Ottův slovník naučný XXI, s. 1033-1034; A. MÍKA, Majetkové rozvrstvení, s. 57.

královským radou a hejtmanem Plzeňského kraje.³¹⁸ Do pole vedl šest koní, Václava Roupovského z Roupova a další dva rytíře.³¹⁹

Posledním účastněným komisařem panského stavu byl pán z Čáslavska Albrecht Novohradský z Kolovrat, který měl pouze drobný majetek a vlastnil Horní Kralovice, Chrašřany a Janovičky.³²⁰ Jeho politická kariéra po tažení roku 1566 stoupla, když v letech 1574-1575 byl královským místokomorníkem.³²¹ Do pole vedl tři koně a z rodu Novohradských z Kolovrat se účastnil ještě Jáchym spolu s rytířem Kulem z Chotče, jejichž koně měli zůstat v poli až do 16. října.³²² Rod Smiřických ze Smiřic se na začátku 17. století stal nejbohatším rodem v Čechách.³²³

Zbylí polní komisaři stavu panského nebyli nalezeni v dochovaných pramenech.³²⁴ V některých se vyskytla poznámka, že za ně byla vyslána náhrada, o některých nebylo žádné zmínky. Mezi komisaře panského stavu, kteří za sebe poslali náhradu, patřil přisedící zemského soudu z Chrudimského kraje Václav Haugvic z Biskupic, který byl desátým nejbohatším českým šlechticem.³²⁵ V Čechách vlastnil Litomyšl a na Moravě Rokytnice a Kojetín.³²⁶ Tažení roku 1566 se za Václava Haugvice z Biskupic účastnil jeho syn Hanuš, který vedl do pole jedenáct koní.³²⁷ Z Haugviců jeli ještě dva příslušníci rodu.³²⁸

Druhým nejbohatším neúčastněným krajským komisařem byl pán z Kouřimska Jaroslav Smiřický ze Smiřic, jehož velký vlastní majetek dosahoval výše 25 800 kop grošů českých.³²⁹ Na svém panství Kostelec nad Černými Lesy nechal vystavět nový zámek s kostelem.³³⁰ Kouřimský velmož byl číšníkem krále Ferdinanda I.³³¹ Roku 1554 byl jeho rod přijat do panského stavu, poté se stal přisedícím zemského soudu a roku 1570 byl maršálkem dvorským a poté dvorským hofmistrem.³³² Z rodu Smiřických ze Smiřic se tažení osobně

³¹⁸ Ottův slovník naučný XXI, s. 1033-1034.

³¹⁹ SOA Třeboň, Historica, sign. 4598, 4600.

³²⁰ Sněmy české III, s. 246; Ottův slovník naučný XIV, s. 603.

³²¹ F. PALACKÝ, Přehled, s. 371.

³²² SOA Třeboň, Historica, sign. 4598-4599; také vedl rytíře Beneše Vrše ze Sedlna.

³²³ A. MÍKA, Majetkové rozvrstvení, s. 68.

³²⁴ SOA Třeboň, Historica, sign. 4598-4603.

³²⁵ Sněmy české III, s. 246; A. MÍKA, Majetkové rozvrstvení, s. 57.

³²⁶ Ottův slovník naučný X, s. 960-961.

³²⁷ SOA Třeboň, Historica, sign. 4599.

³²⁸ Jel Kryštof Haugvic z Biskupic a pod Otou Kelblem z Kežinku Jan Haugvic, přičemž se mohlo jednat o Jana Haugvice z Biskupic na Kopidlně nebo Jana Haugvice na Krupé – O. PLACHT, Odhad, s. 113.

³²⁹ Sněmy české III, s. 246; O. PLACHT, Odhad, s. 62; poddanský majetek měl hodnotu 7 420, tudíž spadal do kategorie středního majetku. – A. MÍKA, Majetkové rozvrstvení, s. 57.

³³⁰ Kromě Kostelce n. Č. L. vlastnil Škvorec, který později dostal bratr, pak Řičany, zboží skalické zápisné, Květnici, Libnice, Kuří, Uhříněves, Tuchraz, Chrast, Kovač, Komořice, Pitkovice, Koloděje, Sibřinu. – Ottův slovník naučný XXIII, s. 514.

³³¹ Ottův slovník naučný XXIII, s. 514.

³³² TAMTÉŽ.

účastnil jeho bratr Jindřich, který vedl deset koní a rytíře Jana Jestříbského z Rýzemburku, který do pole jel na místě otce.³³³

Žatecký krajský komisař za panský rod Jaroslav Libštejnský z Kolovrat také nebyl v dochovaných pramenech nalezen. Vlastnil hrad Petršpurk, který z části vyženil, avšak pánem se tam stal až roku 1593 po manželčině smrti.³³⁴ Z žateckých pánů byl šestým nejbohatším šlechticem a vlastnil středně velký majetek.³³⁵ Z jiné větve Kolovratů byl krajský komisař pro Rakovnický kraj Kryštof Krakovský z Kolovrat.³³⁶ Po nějaký čas vlastnil Krakovec, Všesulov, Šípy a Libyni.³³⁷ V dochovaných pramenech taktéž není zmínky, že by se tažení osobně účastnil.

Mezi poslední dva neúčastněné krajské komisaře panského stavu patřil pán z Podbrdského kraje Ferdinand Švihovský z Rýzemberka.³³⁸ Byl hejtmanem Kouřimského kraje a po svém otci zdědil Dobříš, o kterou se ovšem nestaral a roku 1570 byla od něho vyplacena.³³⁹ Panství Višňovou podstoupil králi a získal za ni zápisem sázavské klášterní panství.³⁴⁰ K tomu vlastnil polovinu Nových Hradů, kterou vyženil, avšak v osmdesátých letech ji prodal.³⁴¹ Dochované prameny mluví pouze o Michalu Švihovském, za kterého jel rytíř Jan Markvart Koc z Dobrše.³⁴² Posledním krajským panským muštrherem, o kterém se prameny nezmiňovaly, byl pán z Bechyňska Zdeněk Krajíř z Krajku, který vlastnil střední majetek s hradem Landštejn.³⁴³ Z rodiny Krajířů z Krajku se vypravili osobně Vilém, Jindřich a Adam celkem s dvaceti koňmi.³⁴⁴

Z krajských komisařů za rytířský stav se z celkových čtrnácti rytířů tažení osobně účastnilo osm urozenců. Majetek všech účastněných rytířů byl pouze drobný, výjimečně spadal do kategorie středního majetku. Již zmiňovaný Kryštof Zilvár z Pilníkova zastával důležitou vojenskou funkci nejvyššího polního maršálka.³⁴⁵ Dalším rytířem, který se tažení účastnil ve funkci krajského komisaře, byl Václav z Vřesovic, který zastupoval Boleslavský kraj.³⁴⁶ Tento rytíř byl bratrem nejvyššího písaře Království českého Volfa z Vřesovic a vlastnil

³³³ SOA Třeboň, Historica, sign. 4600.

³³⁴ August SEDLÁČEK, Hrad, zámky a tvrze Království českého XIV, s. 346-347.

³³⁵ O. PLACHT, Odhad, s. 92; A. MÍKA, Majetkové rozvrstvení, s. 57.

³³⁶ Sněmy české III, s. 246; P. MAREŠ, Krajské muštrunky, s. 311.

³³⁷ Ottův slovník naučný XV, s. 604.

³³⁸ Sněmy české III, s. 246.

³³⁹ A. SEDLÁČEK, Hrad VI, s. 103; Ottův slovník naučný XXIV, s. 883.

³⁴⁰ Ottův slovník naučný XXIV, s. 883.

³⁴¹ TAMTÉŽ.

³⁴² SOA Třeboň, Historica, sign. 4598.

³⁴³ O. PLACHT, Odhad, s. 81; Ottův slovník naučný XV, s. 24-25; A. MÍKA, Majetkové rozvrstvení, s. 57.

³⁴⁴ SOA Třeboň, Historica, sign. 4600; jel s nimi rytíř z Boleslavska Jan Habartický z Habartic.

³⁴⁵ Viz s. 28.

³⁴⁶ Sněmy české III, s. 246.

Malhostice a Byšice. Jeho kariéra postupovala od rady komorního soudu, přes funkci komorníka u arciknížete Ferdinanda.³⁴⁷ Přiznával se ke svému luteránskému vyznání a podílel se na vypracování České konfese, avšak upadl v nemilost císaře, když ji nechal doma tajně vytisknout.³⁴⁸ Stáhl se z politického života a začal se věnovat alchymii, dokonce i Vilému z Rožmberka doporučoval cizí alchymisty a spisy.³⁴⁹ Během tažení roku 1566 se omlouval Vilémovi z Rožmberka za zpoždění ve vyzbrojování svých bojovníků kvůli onemocnění koní. Zároveň mu však byl udělen propouštěcí list, díky němuž se mohl z ležení s císařským souhlasem vrátit zpět domů.³⁵⁰ Z rodu Vřesovců z Vřesovic jeli i jiní členové rodu a celkově vyslali sedmnáct koní.³⁵¹

Rytíř Jan Leskovec z Leskovce byl krajským komisařem za Bechyňský kraj.³⁵² Byl nejprve královským radou, přisedicím u zemského soudu a poté se stal roku 1554 defenzorem konzistoře pod obojí.³⁵³ Z rodu Leskovců jeli do Uher ještě další příslušníci rodu a jeli pod Jindřichem ze Šternberka.³⁵⁴ Dalším drobným šlechticem, který táhl do Uher s hodností krajského komisaře, byl rytíř ze Slánského kraje Hynek Kekule ze Stradonic, jenž byl zároveň krajským hejtmanem.³⁵⁵ Spolu se svým bratrem vlastnil panství stradonické a soběchlebské.³⁵⁶ Tažení se účastnil s jedním koněm pod pánem z Litoměřicka Václavem Popelem z Lobkovic na Duchcově, který vedl osm koní a ještě nejspíše Jiříka Rausendorfa ze Špremerka.³⁵⁷ Plzeňský kraj zastoupil rytíř Humprecht Černín z Chuděnic, který jel na místě svého bratra pod rytířem z Prácheňska Václavem Běšínem z Běšin.³⁵⁸ Humprecht Černín vlastnil pouze drobný majetek. Za svého života byl hejtmanem pražského hradu a podkomořím královských věnných a všech královských měst v Čechách.³⁵⁹ Rod Černínů byl zastoupen ještě dvěma příslušníky rodu, jejichž koně se směli z pole vrátit domů.³⁶⁰

Rytířským komisařem pro Chrudimský kraj byl Bernart Gerštorf z Gerštorfu, který vlastnil drobný majetek s Cholticemi.³⁶¹ Poslal čtyři koně jízdní, pro svou starost však nemohl jet

³⁴⁷ Ottův slovník naučný XXVI, s. 1024.

³⁴⁸ TAMTÉŽ.

³⁴⁹ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 269.

³⁵⁰ SOA Třeboň, *Historica*, sign. 4653.

³⁵¹ TAMTÉŽ, sign. 4598, 4600, 4603.

³⁵² *Sněmy české III*, s. 245.

³⁵³ Ottův slovník naučný XV, s. 916.

³⁵⁴ SOA Třeboň, *Historica*, sign. 4598.

³⁵⁵ *Sněmy české III*, s. 246; P. MAREŠ, *Krajské mustrunky*, s. 305.

³⁵⁶ Ottův slovník naučný XIV, s. 142.

³⁵⁷ SOA Třeboň, *Historica*, sign. 4600.

³⁵⁸ TAMTÉŽ.

³⁵⁹ Ottův slovník naučný VI, s. 624; P. MAREŠ, *Krajské mustrunky*, s. 306; O. PLACHT, *Odhad*, s. 71; A. MÍKA, *Majetkové rozvrstvení*, s. 54.

³⁶⁰ *Sněmy české III*, s. 310; z Černínů se účastnil ještě Martin a Jakub.

³⁶¹ O. PLACHT, *Odhad*, s. 54; A. MÍKA, *Majetkové rozvrstvení*, s. 57.

na koni.³⁶² Jelo pod ním pět šlechticů, zejména Beneš Beneda z Nečtin, který byl krajským komisařem za Čáslavský kraj.³⁶³ Poslední účastněným rytířským krajským komisařem byl přísedící zemského soudu Petr Boubínský z Újezda, který s sebou vedl sedmnáct šlechticů, avšak mnoho z nich se tažení účastnilo pouze v zástupné pozici za své rodiče.³⁶⁴

Zbylých šest rytířských komisařů se tažení neúčastnilo osobně, někteří za sebe poslali náhradu. Takovým případem byl komisař z Litoměřického kraje Oldřich Dubanský z Duban, který byl nejbohatším rytířským komisařem a za svého života byl přísedícím zemského soudu a později dokonce nejvyšším písařem Království českého.³⁶⁵ Pro nemoc nemohl osobně přijet, a proto za sebe poslal dva služebníky s vozy a koňmi.³⁶⁶ Mnohem chudší byl rytíř ze Žateckého kraje Erhart Kager Štampach ze Štampachu.³⁶⁷ Byl hejtmanem na Křivoklátě a poté rakovnickým výběřčím posudného.³⁶⁸ V dochovaných pramenech vztahujících se k protitureckému tažení nejsou zmínky o Erhartu Štampachovi, ale o Janu a Linhartu, který byl vrchním hejtmanem na Hasištejně a vedl pod sebou další rytíře.³⁶⁹ Linhartův bratr Matyáš není v pramenech uveden, avšak v Ottově slovníku naučném je o něm a o jeho účasti v tažení roku 1566 záznam.³⁷⁰ Komisařem Kouřimského kraje byl přísedící zemského soudu Ondřej Nebřehovský z Nebřehovic, jenž poslal dva koně pod vedením pána z Hradecka Zikmunda z Šelmberka.³⁷¹ Stejně tak komisař Podbrdského kraje Václav mladší Bechyně z Lažan se tažení nejspíš neúčastnil, protože měl vyjet pod Kerunkem Vrabským, který se sám pro své stáří osobně do pole nejel.³⁷²

Poslední dva krajští komisaři nebyli v pramenech vůbec zmiňováni. Jedním z nich byl komisař Rakovnického kraje Jan Myška ze Žlunic. V pramenech jsou zmínky jen o Oldřichovi Myškovi ze Žlunic, který měl být synovcem zmíněného Jana.³⁷³ Posledním

³⁶² SOA Třeboň, Historica, sign. 4602.

³⁶³ TAMTÉŽ, sign. 4598; mimo Beneše Benedy z Nečtin s ním jel Jan Janovský z Janovic, Albrecht Robmhap ze Suché a Heřman Bohdanecký z Hodkova s Josefem Gerštorfem z Gerštorfu; Sněmy české III, s. 246.

³⁶⁴ P. MAREŠ, Krajské mustrunky, s. 306; SOA Třeboň, Historica, sign. 4600.

³⁶⁵ A. MÍKA, Majetkové rozvrstvení, s. 54, 57; P. MAREŠ, Krajské mustrunky, s. 306; F. PALACKÝ, Přehled, s. 370.

³⁶⁶ SOA Třeboň, Historica, sign. 4599, 4686; Sněmy české III, s. 246.

³⁶⁷ P. MAREŠ, Krajské mustrunky, s. 305, 313; Sněmy české III, s. 246.

³⁶⁸ Ottův slovník naučný XXIV, s. 701.

³⁶⁹ TAMTÉŽ, s. 700; SOA Třeboň, Historica, sign. 4598.

³⁷⁰ Ottův slovník naučný XXIV, s. 700. – Matyáš byl Linhartovým bratrem a v mládí byl v Itálii, Francii a roku 1566 poslán vojensky do Uher, poté sloužil císařskému domu v Čechách i v Říši, roku 1581 byl hejtmanem na Líčkově, poté slánského kraje a královským radou

³⁷¹ SOA Třeboň, Historica, sign. 4600; P. MAREŠ, Krajské mustrunky, s. 306.

³⁷² SOA Třeboň, Historica, sign. 4637.

³⁷³ Sněmy české III, s. 246; SOA Třeboň, Historica, sign. 4600.

komisařem byl Jan Velemyský z Velemyšlovi, který zastupoval Vltavský kraj a byl i hejtmanem tohoto kraje, avšak v pramenech o něm nebylo žádné zmínky.³⁷⁴

Nelze opomenout zastoupení jiných panských rodů. Bohatý Adam II. z Hradce vyslal 24 koní na pomoc proti Turkům.³⁷⁵ Tento mladý urozenec byl synem nejvyššího kancléře Království českého za krále Ferdinanda I. Jáchyma z Hradce, který byl zároveň čtvrtým nejbohatším českým velmožem.³⁷⁶ Kariéra jindřichohradeckého pána Adama II. z Hradce prudce stoupala, stal se nejvyšším kancléřem a později i nejvyšším purkrabím Království českého za vlády Rudolfa II.³⁷⁷

Rod Lobkoviců se také hojnou měrou podílel na tažení do Uher. Dvorský maršálek a nejvyšší prezident apelačního soudu Ladislav Popel z Lobkovic nechal vyslat devět koní.³⁷⁸ Již bylo zmiňováno, že měl být původně hlavním praporečným, ale kvůli svým povinnostem se nemohl vydat na cestu. Vilému z Rožmberka se omlouval za pozdní dodání kontingentu a slíbil účast v další bitvě.³⁷⁹ Ladislav Popel se v sedmdesátých letech 16. století stal nejvyšším hofmistrem Království českého. Vypravil se do Polska, kde probíhala kandidatura na polský trůn. Měl přesvědčit polskou šlechtu o habsburském přátelství s českými stavy.³⁸⁰ Ladislav jako věrný poddaný svůj úkol splnil, přestože neúspěšně. Bohatý rod Lobkoviců dodal do pole 23 koní, dále nechyběli bohatí páni z Litoměřického kraje Kryštof Popel z Lobkovic, Václav Popel, Jindřich, Litvín nebo Lipolt.³⁸¹

Nutno zmínit i účast bohatých Šlejniců ze Šlejnic. Tento rod zastupoval syn zesnulého Jiřího Šlejnice Jan, který vypravil jedenáct koní a musel v ležení zůstat až do 16. října.³⁸² Nezanedbatelnou součástí stavovského vojska byla i podpora od pána z Boleslavského kraje Karla z Bibrštejna, který se stal roku 1566 nejvyšším mincmistrem Království českého.³⁸³ Nechyběl ani rod Ouštěckých ze Sezimova Ústí a Zajímáči z Kunštátu.

Kromě již zmiňovaných pánů³⁸⁴ se tažení buď osobně, nebo v zastoupení účastnili Šlikové z Holejče, kteří panovníka do Uher doprovázeli již na konci dvacátých let 16. století.³⁸⁵ Hrabě

³⁷⁴ Sněmy české III, s. 246.

³⁷⁵ SOA Třeboň, Historica, sign. 4600.

³⁷⁶ A. MÍKA, Majetkové rozvrstvení, s. 57; F. PALACKÝ, Přehled, s. 366.

³⁷⁷ F. PALACKÝ, Přehled, s. 371-372; více V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA a kol, Dvory velmožů; Josef HRDLIČKA, Poslední páni z Hradce v pramenech a literatuře, Opera historica 6, 1998, s. 33-62; TÝŽ, Adam II. z Hradce a jeho dvůr, Opera historica 6, 1998, s. 127-144.

³⁷⁸ SOA Třeboň, Historica, sign. 4598.

³⁷⁹ TAMTÉŽ, sign. 4645.

³⁸⁰ J. PÁNEK, Poslední Rožmberkové, s. 171.

³⁸¹ SOA Třeboň, Historica, sign. 4598, 4600.

³⁸² TAMTÉŽ;

³⁸³ TAMTÉŽ, sign. 4598-4599; F. PALACKÝ, Přehled, s. 370.

³⁸⁴ Šlo o panské rody zastávající ve vojsku funkce jednotlivých velitelů, krajských komisařů, nebo byly zmíněny v souvislosti s Čeňkem Dašickým. Šlo o rody Berků z Dubé, Bibrštejnů, Haugviců z Biskupic, Gutnštejnů, pánů

Kašpar Šlik se osobně do pole nevypravil kvůli svým povinnostem.³⁸⁶ Jel Kryštof Šlik a středně bohatý hrabě z Pasounu a Lokte Mořic Šlik, který roku 1562 doprovázel Maxmiliána II. na korunovaci do Frankfurtu nad Mohanem.³⁸⁷ Šlikové byli českým a říšským rodem, jeho členové zastávali významné úřady, účastnili se stavovského povstání a poté povýšili do hraběcího stavu.³⁸⁸ Dalším cizím rodem, který žil v Čechách a měl své zastoupení v tažení, byl rod Ichtriců z Ichtric.³⁸⁹

Z rytířského stavu zde měli početné zastoupení bohatí Trčkové z Lípy, zejména koně nejvyššího podkomořího Království českého Buriana Trčky a třetího nejbohatšího českého šlechtice Viléma Trčky z Lípy.³⁹⁰ S ostatními členy rodu, kteří se osobně účastnili, bylo do pole vysláno 68 koní.³⁹¹ Tento rod vlastnil bohaté statky ve středních a východních Čechách.³⁹² Přestože byl Vilém Trčka přijat do panského stavu již v šedesátých letech 16. století, celý rod byl mezi pány přijat až roku 1593.³⁹³ Pod tímto rodem jeli středně bohatí Bubnové z Bubna, z jejichž pěti účastníků tažení se dva mohli vrátit zpět domů.³⁹⁴

Nepostradatelnou součástí stavovského vojska byli již zmiňovaní rytíři Malovcové z Malovic. Dva šlechtici tohoto rodu jeli pod již zmiňovaným praporcem Čenka Dašického a mohli se z tažení vrátit domů. Několik dalších nelze zařadit pod jednotlivé rytmistry. Za zmínku stojí Bohuslav Malovec, který vypravil tři koně.³⁹⁵ Tento urozenec se proslavil svými lichvářskými obchody - dlužil mu Adam II. z Hradce i rožmberský velmož Vilém z Rožmberka.³⁹⁶ Po smrti těchto pánů chtěl vrátit půjčené peníze, proto syn Adama II. z Hradce musel Malovcovi prodat Hlubokou nad Vltavou.³⁹⁷ Bohatství Malovců se vyznačovalo už jen tím, že jako rytíři si mohli dovolit vypravit do pole 27 koní, což byl větší počet, než vypravili bohatí páni. Rod Vchynských ze Vchynic byl taktéž slavný svými lichvářskými obchody. Rytíř Radslav Vchynský byl krajským hejtmanem na Rakovnicku,

z Hradce, Kurcpachů, Krajířů z Krajku, Krakovských, Libštejnských a Novohradských Kolovratů z Kolovrat, Licků z Rýzmburka, Lobkoviců, Ouštěckých ze Sezimova Ústí, Roupovských z Roupova, Rožmberků, Říčanských z Říčan, Slavatů, Smiřických ze Smiřic, Šelmberků, Šlejnicové ze Šlejnic, Šternberků, Švamberků, Švihovských z Rýzmburka, Valdštejnů, Vartnberků, Zajíců z Házmburka a, Zajímáčů z Kunštátu a Žerotínů.

³⁸⁵ Ottův slovník naučný XXIV, s. 673-679.

³⁸⁶ SOA Třeboň, Historica, 4623.

³⁸⁷ Ottův slovník naučný XXIV, s. 673-679.

³⁸⁸ TAMTÉŽ.

³⁸⁹ SOA Třeboň, Historica, sign. 4598-4600.

³⁹⁰ SOA Třeboň, Historica, sign. 4600; O. PLACHT, Odhad, s. 52, 57; A. MÍKA, Majetkové rozvrstvení, s. 55-56; F. PALACKÝ, Přehled, s. 370.

³⁹¹ SOA Třeboň, Historica, sign. 4600.

³⁹² Jan HALADA, Lexikon české šlechty, Praha 1992, s. 166-167.

³⁹³ TAMTÉŽ; Ottův slovník naučný XXV.

³⁹⁴ SOA Třeboň, Historica, sign. 4598-4600, 4603.

³⁹⁵ TAMTÉŽ, sign. 4598.

³⁹⁶ V. BŮŽEK, Rytíři renesančních Čech, Praha 1995, s. 106-116.

³⁹⁷ TAMTÉŽ.

kteřý poskytoval úvěry pro královskou komoru. Roku 1566 se účastnil protitureckého tažení, v osmdesátých letech 16. století byl zvolen krajským komisařem a roku 1594 se stal dokonce rytmistrem tažení do Uher.³⁹⁸ Jeho úvěry a bohatství mu měli dopomocť k přijetí do panského stavu, čehož dosáhl, když vydal falza o starobylosti svého rodu, který měl být spřízněn s pány Tetaury z Tetova.³⁹⁹

Již zmiňovaní Vřesovcové z Vřesovic vypravili na sedmnáct koní.⁴⁰⁰ Bohatší byl i Jan starší Salava z Lípy, jehož jmění bylo střední až veliké.⁴⁰¹ Z dalších dosud nezmiňovaných rodů se tažení účastnili rytíři z Litoměřicka Kaplířové ze Sulevic, jejichž společný majetek hraničil mezi středním a velkým.⁴⁰² Z téhož kraje vyjel do pole také bohatý Günter z Bünau, který se mohl z tažení odebrat zpět domů a drobní rytíři Kelblové z Kežinku, kteří s tímto velmožem jeli.⁴⁰³ Dalších deset koní bylo vypraveno za nejvyššího purkrabího pražského hradu Albrechta Kapouna ze Svojkova.⁴⁰⁴

Celkově se na tažení z panského stavu podílelo jen přibližně 30 rodů, zatímco rytířský stav byl zastoupen několikanásobně větším počtem rodů, odhadem 200-250. Nejvíce rodů bylo z Hradeckého a Plzeňského kraje. Hradecko bylo největším krajem Království českého, tudíž zastoupení jednotlivých rodů zde bylo nejrozsáhlejší. V tomto kraji měli svá panství bohatí Smiřičtí ze Smiřic, jejichž zástupce byl krajským komisařem tohoto kraje. Důležitou roli mohla sehrát i přítomnost rytíře z Hradecka Kryštofa Zilvára z Pilníkova, který zastával třetí nejdůležitější hodnost - nejvyššího polního maršálka, přestože byl pouze rytířem. Stejný počet měl Plzeňský kraj. Z tohoto západočeského kraje pocházeli bohatí Lobkovicové a Šlikové, kteří byli hlavními reprezentanty tohoto kraje. Z velitelských funkcí tu měli své zastoupení tři rytmistři, nejvyšší dozorce nad veřejným pořádkem a zástupce polního strážmistra, avšak všichni měli v držení pouze drobný majetek. Velké množství rytířů a krajských komisařů z tohoto kraje prosili císaře o propuštění domů právě kvůli své chudobě. Třetím krajem, který měl nejpočetnější zastoupení, byl Kouřimský kraj, odkud pocházel rytmistr Čeněk Dašický z Barchova a Prácheňský kraj, který reprezentoval nejvyšší polní hejtman Vilém z Rožmberka.

Naopak nejmenší počet rodů pocházel z menších středočeských krajů - Rakovnického, Slánského a Vltavského kraje spolu se severozápadním Žateckem. Velmi malý počet rodů

³⁹⁸ TAMTÉŽ; TÝŽ, Nižší šlechta v politickém systému, s. 82.

³⁹⁹ V. BŮŽEK, Rytíři renesančních Čech, s. 140-153.

⁴⁰⁰ SOA Třeboň, Historica, sign. 4598, 4600, 4603.

⁴⁰¹ TAMTÉŽ; O. PLACHT, Odhad, s. 59.

⁴⁰² SOA Třeboň, Historica, sign. 4598, 4600, 4603; O. PLACHT, Odhad, s. 88-90.

⁴⁰³ SOA Třeboň, Historica, sign. 4598, 4600, 4603.

⁴⁰⁴ TAMTÉŽ, sign. 4600; F. PALACKÝ, Přehled, s. 370.

se ve vojsku vyskytoval z Bechyňského kraje, který však nejspíš nejvíce reprezentovalo zastoupení bohatého Adama II. z Hradce. Zanedbatelný počet měl Podbrdský kraj, ze kterého byly vyslány jen dva drobné rytířské rody. Zástupce jednoho z nich – Václav mladší Bechyně z Lažan byl rytířským krajským komisařem Podbrdka.

Majetkové zázemí pánů a rytířů, kteří se podíleli na protitureckém tažení, bylo různorodé. Nejvíce panských rodů vlastnilo drobný (například Jiří hrabě Gutnštejn, Jan Říčanský z Řičan, Kryštof Roupovský z Roupova...) a střední majetek (například Karel z Bibrštejna, Zdeněk Krajíř z Krajku, Hendrych Kurcpach, Zikmund Licek z Rýzmburka, Smiřický ze Smiřic...). Držitelé drobného a středního majetku dohromady tvořili téměř dvě třetiny počtu všech zastoupených pánů. Jen o něco méně bylo rodů s největším majetkem (například Zbyněk Berka z Dubé, synové Václava Haugvice z Biskupic a Jáchyma z Hradce, Vilém z Rožmberka, syn Jiřího Šlejnice ze Šlejnic...). Do kategorie velkého majetku naopak spadala pouze jedna desetina ze všech panských rodů (například Diviš Slavata, Albrecht Smiřický ze Smiřic nebo Václav Zajíc z Házmburka). U rytířských rodů byl rozdíl daleko větší, většina rytířů měla jen drobný majetek. Středně bohatých bylo jen několik málo rytířů, tvořili přibližně 10 % všech zastoupených rytířských rodů. Šlo často o krajské komisaře nebo jejich příbuzné.⁴⁰⁵ Výjimkou byl bohatý Günter z Bünau, Kryštof Karlovic nebo Trčkové z Lípy, kteří měli v držení velký majetek. Rytíř Volf z Vřesovic vlastnil dokonce největší majetek.

Nelze opomenout roli vojenského tažení pro další kariéru účastněných šlechticů. Někteří byli známí svými vojenskými zkušenostmi, které většinou získali v předchozích taženích proti Turkům, tudíž později mohli zastávat nižší nebo vyšší velitelské hodnosti. Například Václav Zajíc z Házmburka se účastnil tažení již v roce 1556 a o deset let později byl nejvyšším praporečником stavovského vojska české zemské hotovosti. Mezi účastníky tažení v roce 1565 patřil bohatý Zbyněk Berka z Dubé, jenž se dokonce stal zástupcem nejvyššího polního hejtmana nebo rytíř Jan Chvalovský z Ledce, který se z praporečníka dostal do hodnosti nejvyššího polního ubytovatele. Chudí rytmistři Jiří hrabě z Gutnštejna, Jan Markvart z Hrádku a Čeněk Dašický z Barchova si své hodnosti ponechali. Rod Šliků nebo Smiřických byl znám také svými předchozími vojenskými zkušenostmi, ať už v boji s tureckým nepřítelem nebo například v bitvě u Mühlberka. Po konaném tažení v roce 1566 začala vojenská kariéra Sezima Miřkovského, který se stal roku 1594 dokonce zástupcem nejvyššího polního hejtmana Petra Voka z Rožmberka, nebo kariéra Radslava Vchynského, jenž se roku

⁴⁰⁵ Adam Budovec z Budova, Oldřich Dubanský z Duban, Jetřich a Lev Fictum z Fictumu, Jiří Gerštorf z Gerštorfu, Petr Hroch z Mezilesic, Kaplířové ze Sulevic, Jan Koc z Dobrše, Šebestián Leskovec z Leskovce, Mikuláš Miřkovský z Tropčic, Jindřich Oudrecký z Oudrče, Jan starší Salava z Lípy, Michal Španovský z Lisova, Václav z Vřesovic.

1594 stal rytmistrem vojska téhož hejtmana. Kapounové ze Svojkova byli v pozdějších letech známí svou vojenskou kariérou, člen tohoto rodu byl velitelem v třicetileté válce.

Vojenské zkušenosti a zásluhy ve vojsku mohly urozencům otevřít cestu do krajské, nebo dokonce zemské roviny státní správy. Několik jich již před vojenským tažením roku 1566 zastávalo hejtmanské úřady nebo funkce krajských komisařů. Někteří těchto míst dosáhli až po daném tažení. Mezi ně patří například Jan Trmal z Toušic, který se stal krajským komisařem Chrudimského kraje, Kryštof Muchek, který získal místo hejtmana hrabství kladského, nebo Albrecht Kapoun ze Svojkova, který v sedmdesátých letech získal místo nejvyššího purkrabí Pražského hradu a poté i hejtmanství největšího kraje v Království českém – Hradeckého kraje.⁴⁰⁶

V zemské rovině státní správy se společenské postavení zlepšilo rytíři Oldřichu Dubanskému z Duban, který se z komisaře za Litoměřicko stal královským podkomořím a poté se dostal na uprázdněné místo nejvyššího písaře po zesnulém Volfovi z Vřesovic. Místo královského podkomořího po Oldřichu Dubanském získal jiný účastník tažení Michal Španovský z Lisova. Mikuláš Miřkovský z Tropčic, který byl karlštejským purkrabím, později získal funkci nejvyššího písaře Království českého právě po Oldřichu Dubanském z Duban.⁴⁰⁷ Velký vzestup kariéry čekal i další účastněné rytíře - Jindřicha Vencelíka z Vrchovišť a Václava Sadovského ze Sloupna, kteří se dva roky po sobě stali nejvyššími místokomorníky Království českého. Po nich se stal místokomorníkem další účastník vojenského tažení pán z Čáslavska Albrecht Novohradský z Kolovrat. Ze stavu panského dále nutno zmínit Karla z Bibrštejna, který se stal roku 1566 nejvyšším mincmistrem Království českého, nelze však zjistit, jestli místo získal před tažením, nebo zda se tak stalo díky jeho vojenským zásluhám po jeho návratu domů. Lze také připomenout Zbyňka Berku z Dubé, který byl po roce 1566 císařským radou a poté nejvyšším mistrem královské komory. Účast v tažení dopomohla i Jaroslavu Smiřickému ze Smiřic, který se v sedmdesátých letech 16. století stal dvorským maršálkem a později i dvorským hofmistrem. Jiným případem byl Jan mladší z Valdštejna, který po roce 1566 dostal nejprve úřad hejtmana Menšího Města pražského a v osmdesátých letech 16. století dosáhl funkce nejvyššího komorníka Království českého. Místo nejvyššího zemského úředníka získal v roce 1570 nejvyšší polní hejtman Vilém z Rožmberka, který do té doby zastával úřad nejvyššího komorníka Království českého. Místo nejvyššího purkrabí po Vilému z Rožmberka získal do té doby kancléř

⁴⁰⁶ F. PALACKÝ, Přehled, s. 370.

⁴⁰⁷ TAMÉŽ.

Království českého Adam II. z Hradce, který se také podílel na tažení proti tureckému nepříteli.

V dochovaných pramenech se vyskytl i případ, kdy byl účastník tažení díky svým zásluhám povýšen mezi erbovníky. Takovým případem byl polní lékař Tadeáš Hájek z Hájku, který byl za své zásluhy v Uhrách povýšen mezi erbovníky a stal se osobním lékařem Maxmiliána II. a poté i Rudolfa II.

Vojsko české zemské hotovosti vedené rožmberským velmožem Vilémem z Rožmberka mělo čítat 3 000 koní.⁴⁰⁸ Z dochovaných pramenů je zřejmé, že velké množství šlechticů se tažení neúčastnilo, ani za sebe neposlali náhradu. Neustálé císařovo napomínání nutilo urozence vracet se zpět do vojenského ležení nebo dostát svým povinnostem alespoň tím, že za sebe někoho poslali. Podle rejstříku přehlídky se včas na znojemskou přehlídku z předpokládaných 3 000 koní dostavilo přibližně necelých 700 koní.⁴⁰⁹ Pro nedostatek pramenů nelze v mnoha případech určit, zda se nakonec šlechtici zmiňovaní v seznamech doopravdy tažení účastnili, nebo nikoliv.

Důvodům, kvůli kterým se šlechtici chtěli vrátit domů, se věnuje následující kapitola, ve které jsou dále zmíněny některé osoby, které se tažení účastnily, ale pro jejich množství a mnohdy i anonymitu nejsou uvedeny v této kapitole.

⁴⁰⁸ Sněmy české III, s. 304-305.

⁴⁰⁹ SOA Třeboň, Historica, sign. 4600.

IV. Druhá tvář vojenského tažení – modlitby a omluvy

Vážnost vojenského tažení proti Turkům zvyšovalo pořádání bohoslužeb, které měly pomoci křesťanskému vojsku v boji proti tureckému nepříteli. Na začátku července 1566 samotný rožmberský vladař přikázal všem úřadům, městům, městečkům a vesnicím, aby konaly takové pobožnosti.⁴¹⁰ Za několik týdnů vydal i císař Maxmilián II. mandát pro všechny země Koruny české, kterým přikazoval vyzývání Boha proti Turkům.⁴¹¹ Ve všech městech a vesnicích zemí Koruny české, kde byly kostely, se měly nechat ulít zvláštní zvony, které byly určeny pouze k zvonění proti Turkům.⁴¹² Těmi se každý den v létě v 10 hodin ráno a v zimě ve 14 hodin mělo zvonit. Aby lidé poznali, že zvony bijí proti tureckému nepříteli, nesmělo se jinak půl hodiny před ani po tomto zvonění vyzvánět žádnými jinými zvony. V době bití tureckých zvonů měli všichni lidé přestat pracovat, měli padnout na kolena, prosit Boha za jeho krutý, avšak spravedlivý trest a číst modlitbu, která pro tuto příležitost byla zvlášť napsána a vydána.⁴¹³ Každou neděli a sváteční dny měli kněží během kázání vyzývat k pokání a vyznání hříchů a každý pátek se měly v kostelích konat zvláštní mše, přičemž v danou dobu musely být zavřeny všechny obchody a bylo zakázáno jakékoliv obchodování. Zároveň se v čase válek s Turky nesměly konat žádné slavnosti a posvícení.⁴¹⁴ Na začátku července vydal podobný příkaz i pro rakouské země.⁴¹⁵

S konáním zvláštních kázání, která měla přivést lid k pokání a donutit je k zanechání svých hříchů, bylo spojeno nařízení, které vojáky vyzývalo k poklidnému jednání v křesťanském duchu.⁴¹⁶ V první řadě se zdůrazňovalo, aby ani šlechtici ani jejich čeládka neslušně nemluvili a nepropadali opilství. Neměli se pouštět mezi sebou do bojů a vzájemně si mezi sebou brát proviant.⁴¹⁷ S tím byl spojen výslovný zákaz krádeží, drancování a znásilňování ve vesnicích a v kostelech. Za všechno zboží mělo být vesničanům řádně zapláceno.⁴¹⁸ Zběhnutí od praporce, vzpoury nebo útěky k nepříteli se trestaly smrtí.⁴¹⁹ Tyto směrnice nebyly dodržovány a nejednou docházely k císaři stížnosti na chování vojska. Již v dubnu 1566 si stěžoval osecký opat na jezdce táhnoucích do Uher, kteří násilím poddaným vzali nejschopnější koně.⁴²⁰

⁴¹⁰ TAMTÉŽ, sign. 4593.

⁴¹¹ Sněmy české III, s. 299-301.

⁴¹² TAMTÉŽ.

⁴¹³ TAMTÉŽ.

⁴¹⁴ TAMTÉŽ; pouze svatební slavnosti byly povoleny.

⁴¹⁵ SOA Třeboň, Historica, sign. 4621.

⁴¹⁶ Sněmy české III, s. 290.

⁴¹⁷ TAMTÉŽ.

⁴¹⁸ F. ROUBÍK (ed.), Regesta fondu Militare I, s. 239-240; Sněmy české III, s. 290.

⁴¹⁹ F. ROUBÍK (ed.), Regesta fondu Militare I, s. 239-240.

⁴²⁰ TAMTÉŽ, s. 169.

V červnu 1566 sděloval arcikníže Ferdinand císaři, že vojákům poručil, aby se chovali klidně během jejich tažení Čechami, avšak přicházely mu přesto zprávy o špatném chování křesťanských bojovníků. Uvedl Wolfa Dietricha z Dobeniku, který se 100 koňmi Kryštofa z Schellendorfu táhl Čechami. V Praze si nechal vyplatit zálohu z berně 200 zlatých a „působil pražskému chudému lidu škody.“⁴²¹ Arcikníže Ferdinand prosil krále, aby krajští komisaři zadrželi část Dobenikova žoldu, která měla nahradit způsobené škody.⁴²² Císař vydal rozkaz, aby mu byla odečtena půjčka při vojenské přehlídce a aby byl varován před dalšími násilnostmi.⁴²³ Jiným případem byla násilnost pěšího vojáka Jiřího Stoltze ze Simsdorfu na Perglasu, který se dopustil násilí na loketském hradě, když napadl a zranil malíře, který pracoval v kostele.⁴²⁴ Loketští žádali pro viníka trest a stěžovali si, že „*ozbrojení šlechtici přepadají ve dne i v noci měšťany v jejich domech a ruší arciknížetem nařízený mír*“⁴²⁵ I ve stavovském vojsku ve Znojmě došlo mezi vojáky k rozepři. Císař Maxmilián II. nařídil nejvyššímu polnímu hejtmanu, aby vyšetřil původce nepokojů a dal mu o tom zprávu.⁴²⁶ V říjnu roku 1566 přišlo Vilémovi z Rožmberka z císařské dvorské kanceláře nařízení, které obsahovalo instrukci pro jednání s potrestaným vévodou Erichem z Brunšviku o vyzbrojení jednoho jízdního oddílu a osobního předstoupení před císaře za prominutí trestu.⁴²⁷

Nutnost účastnit se osobně tažení byla provázána velikými nevolemi šlechticů, kteří vyhledávali rozličné důvody, proč se tažení vůbec neúčastnit nebo proč se alespoň z pole vrátit zpět domů. Důvody, které šlechtici používali, se dají rozřadit do několika kategorií. V první řadě šlo u velkého množství šlechticů o materiální důvody, které nedovolovaly urozcům dále v poli prodlévat. Jejich nejčastějším důvodem bylo vysvětlení, že jsou chudí a ocitli se bez prostředků, které by jim dovolily zůstat. Rytíř z Plzeňska Bavor Sádlo z Kladrubce posílal spolu s ostatními šlechtici prosbu císaři, aby byl propuštěn z tažení a udával důvody své chudoby.⁴²⁸ V osobních poznámkách Viléma z Rožmberka byl Bavor Sádlo spojován ještě s důvodem, který se týkal Bavorových dluhů. Byl připojen dodatek, že Bavor z pole odjede zpět domů, ale jeho bratr musel zůstat. Nejspíše šlo o Viléma Sádla, který patřil mezi šlechtice, kteří z pole odjet nesměli.⁴²⁹

⁴²¹ TAMTÉŽ, s. 201.

⁴²² TAMTÉŽ.

⁴²³ TAMTÉŽ, s. 205.

⁴²⁴ TAMTÉŽ, s. 221.

⁴²⁵ TAMTÉŽ.

⁴²⁶ Sněmy české III, s. 299.

⁴²⁷ SOA Třeboň, Historica, sign. 4699.

⁴²⁸ TAMTÉŽ, sign. 4610.

⁴²⁹ TAMTÉŽ, sign. 4602.

Dalšími šlechtici, kteří žádali císaře o propuštění domů opět z důvodů své chudoby, byli například rytíři z Plzeňska Burian Jeníšek z Újezda nebo Sedlečtí z Újezdce.⁴³⁰ Jan Helvík z Felzova, Jan Smrčka z Mnichu, Jan Hruška z Března nebo Měděncové z Ratibořic či rytíři z Čáslavska Jan Libenický z Vrchovišť a Jan Čejka z Olbramovic byli nejvyšším polním hejtmanem shledáni také chudými. Někteří šlechtici nazývali svou chudobu i výrazy „*být bez prostředků*“ nebo žádali o propuštění pro „*nedostatečné zabezpečení*“.⁴³¹ Mnozí zmiňovali nejen svou chudobu, ale například i zimu, uhynutí koní či onemocnění mužstva.⁴³² Václav mladší Věžník ke své chudobě připojil ještě důvod, aby mohl doprovodit domů svého nemocného přítele.⁴³³

Většina šlechticů psala své prosebné dopisy přímo Maxmiliánu II., avšak rytíř z Prácheňska Jan Dubský z Třebomyslic, Jan Bohuchval z Hrádku a Petr Hájek ze Stropčic prostřednictvím Viléma z Rožmberka prosili, aby u příležitosti jeho odjezdu do Vídně se za ně u císaře přimluvil, aby mohli po skončení vojenské přehlídky odjet domů, poněvadž „*my žádných statků pozemských nemáme*“.⁴³⁴

Další důvody, které šlechtici používali, byly spojeny se zdravím, buď jejich, nebo manželky. Kvůli zdraví manželek psali císaři Nikodém Magerle ze Sobiška a Hanuš Gedeon z Olešničky.⁴³⁵ Z poznámek Viléma z Rožmberka bylo zřejmé, že mnoho urozců bylo neschopno zůstat v poli pro „*svou sešlost a starost*“ nebo pro „*tlustost*“. Mezi takovéto případy patřil například Burian Běšín z Běšin nebo Mikuláš Bořek Dohalský z Dohalic, který kvůli svému stáří poslal svého syna, jenž se stal hejtmanem pro Hradecký kraj.⁴³⁶ Pro onemocnění chtěli domů například Vaněk Malovec z Malovic nebo Lipolt Častolár z Dlouhé Vsi. Přesněji se vyjádřil Petr Voselský z Dlouhé Vsi, který „*zlý nohy má*“.⁴³⁷ Jan Opršál z Jetřichovic si zlomil nohu a již zmiňovaný praporečník Zikmund Licek z Rýzmburka spadl z koně a kvůli zranění chtěl odjet domů.⁴³⁸ Jeden šlechtic byl hluchý a dokonce měl prostřelenou ruku.⁴³⁹

⁴³⁰ TAMTÉŽ, sign. 4610.

⁴³¹ Sněmy české III, s. 308-309; SOA Třeboň, Historica, sign. 4608, 4613; takto nazvali svou chudobu Albrecht purkrabě z Donína, Zikmund Diviš z Hradešína, Václav Zapský ze Zap nebo Jakub z Vorličné nebo Julius Halaš z Radimovic.

⁴³² TAMTÉŽ, sign. 4602, 4606- 4607; Jindřich Barták z Přistoupenic, Tomáš Bikanecký z Lipan, Jakub z Bítova, Natanael Koudele z Žitenic, Zdeněk Ota z Losu poslali podobné důvody císaři.

⁴³³ SOA Třeboň, Historica, sign. 4612.

⁴³⁴ TAMTÉŽ, sign. 4629.

⁴³⁵ TAMTÉŽ, sign. 4615 – 4616.

⁴³⁶ TAMTÉŽ, sign. 4601-4602.

⁴³⁷ TAMTÉŽ, sign. 4602.

⁴³⁸ TAMTÉŽ, sign. 4601, 4677.

⁴³⁹ TAMTÉŽ, sign. 4602.

Mnoho urozenců se kvůli svému zdraví na znojenskou přehlídku vůbec nedostavilo. Většina však za sebe poslala náhradu – buď svého syna, nebo služebníka. Jáchym Fridrich z Obrnic se omlouval, že kvůli svému zdraví se nemohl účastnit, odjel do Prahy k místodržícím, kteří ho také shledali nemocným, tudíž mohl zůstat doma a vyslal pod pánem ze Švamberka jednoho koně.⁴⁴⁰ Mezi další rytíře, kteří poslali za sebe náhradu, byli například rytíř z Kouřimska Beneš Dráchovský z Dráchova, rytíř z Časlavska Jan Předbořský z Předboře, císařský prokurátor Albrecht Bryknar z Brukštejna nebo mincmistr Jan Erazim ze Švamberka.⁴⁴¹ Z jiného než zdravotního nebo finančního důvodu se omlouval Kašpar Šlik z Pasaunu, který za sebe nabídl syna, protože byl zaneprázdňen povinnostmi u arciknížete Ferdinanda.⁴⁴²

V pramenech se vyskytly dva případy, kdy urozenci mohli domů, když půjčili císaři peníze. Rytíř Zikmund Malovec z Malovic kvůli svému vysokému věku mohl odjet domů, koně měl nechat v ležení a králi půjčil 500 kop grošů míšeňských.⁴⁴³ Tentýž případ byl u rytíře Mikuláše Bořka Dohalského, který půjčil 600 kop grošů míšeňských.⁴⁴⁴

Existovaly i případy přimluv za určité šlechtice. Samotný rožmberský velmož se přimlouval za zproštění některých šlechticů z účasti na tažení a prostřednictvím nejvyššího pražského purkrabího se za pár dní dozvěděl, že arcikníže Ferdinand s tímto návrhem souhlasil.⁴⁴⁵ Pán z Chrudimska Albrecht Černožský z Boskovic prosil Viléma z Rožberka, aby omluvil svou sestru Janu z Boskovic, která jako „*sirá vdova a poněvadž k tomu čeládky hodný velmi málo má*“, nemohla dostát svým povinnostem. Její bratr na sebe vzal její povinnost a prosil nejvyššího polního hejtmana, aby ji tímto od nutnosti vyslat své lidi osvobodil.⁴⁴⁶ Jiným případem byla žádost manželky rytíře z Plzeňska Žofie Plánské z Janovic na Velharticích, která prosila Viléma z Rožberka, aby její muž Šebestián Jáchym Plánský ze Žeberka, který byl v poli se dvěma koňmi a sedmi dalšími šlechtici, byl poslán domů.⁴⁴⁷ Žofie Plánská si stěžovala na nebezpečnost, ve kterém se ocitla, poddaní začali ohrožovat i ženu strýce Šebestiána Jáchyma Plánského ze Žeberka.⁴⁴⁸ Její manžel měl autoritu, která měla uklidnit sušické poddané. Rytíř z Žatecka Cyril Satanyř z Drahonic

⁴⁴⁰ TAMTÉŽ, sign. 4694.

⁴⁴¹ TAMTÉŽ, sign. 4625, 4630, 4638, 4669; další šlechtici, kteří za sebe poslali náhradu – Baltazar Hiršperger z Königsheimu, bratři Kaplířové ze Sulevic, Mikuláš Kořenský z Terešova. Václav z Rychnova, Jan Šlovský ze Šlovic, Vilém z Talberka na Jankově, Závíš z Újezdce a z Kunic, Adam Voračický z Paběnic

⁴⁴² TAMTÉŽ, sign. 4623.

⁴⁴³ TAMTÉŽ, sign. 4601; F. ROUBÍK (ed.), Regesta fondu Militare, s. 246.

⁴⁴⁴ F. ROUBÍK (ed.), Regesta fondu Militare, s. 246.

⁴⁴⁵ SOA Třeboň, Historica, sign. 2620 a, b.

⁴⁴⁶ TAMTÉŽ, sign. 4635.

⁴⁴⁷ TAMTÉŽ, sign. 4598, 4668.

⁴⁴⁸ TAMTÉŽ.

se omluvil, že pro své stáří nemohl do ležení přijet a že jen malým dílem by mohl přispět. Jáchym hrabě Šlik se za rytíře přimlouval a radil Vilémovi, aby od Satanýře přijal malý příspěvek.⁴⁴⁹

Různorodé typy výmluv a omluv, které šlechtici používali, nebyly ničím neobvyklým. Nejčastěji se omluvy týkaly zejména finančních nesnází šlechticů. Často si stěžovali na nedostatek čeládky, onemocnění koní nebo na špatné počasí, kdy se jim zle vedlo kvůli „zimě a mokru“. Nechyběly ani omluvy týkající se fyzických neschopností šlechticů. Šlo zejména o jejich vysoký věk, zranění nebo nemoci. Výjimkou nebyly ani důvody týkající se nezabezpečení nebo nemoci manželek, které nechali urozenci doma. Otázkou zůstává, zda tyto omluvy a výmluvy šlechticů odpovídaly skutečnosti, nebo jestli šlechtic během několika let tyto výmluvy zopakoval, a zda se tyto výmluvy stereotypně přebíraly z generace na generaci jako zaručený prostředek, díky kterému šlechtic dosáhl svého a mohl z ležení odjet zpět na své panství.

⁴⁴⁹ TAMTÉŽ, sign. 4656 a, b.

V. Závěr

Předkládaná práce se věnovala protitureckému tažení roku 1566. Měla zrekonstruovat samotný průběh vojenského tažení, které bylo zasazeno do obecnějšího kontextu válečných konfliktů Habsburků s Turky v 16. století. Nebylo tudíž opomenuto tažení do Uher konané roku 1556, které vedl arcikníže Ferdinand, jehož vojsko pomohlo ubránit pevnost Siget. Pozornost byla věnována i zemskému sněmu roku 1565, jenž ustanovil krajské komisaře. Ti měli svolávat krajskou hotovost a shromážděné vojsko přehlížet. Následné vojenské tažení roku 1566 bylo zrekonstruováno na základě dochovaných pramenů. Tažení bylo sledováno od svolání zemské hotovosti, přes znojenské přehlížení vojska až po návrat české šlechty domů. Klíčové bylo ležení vojska ve Znojmě a poté v uherském Rábu. Kvůli králově nerozhodnosti tam muselo stavovské vojsko nečinně přihlížet dobytí sigetské pevnosti, kde zahynul Mikuláš Zrinský ze Serynu.

Jádrem celé práce bylo rekonstruovat samotnou strukturu českého stavovského vojska s jeho základními velitelskými pozicemi. Pomocí prozopografické metody byly sestaveny charakteristiky jednotlivých velitelů. Důraz byl v první řadě kladen na společenskou roli účastníků tažení. Nejvyšší vojenské funkce měli v držení povětšinou páni, mezi veliteli bylo šest šlechticů panského stavu a minimálně deset rytířů zastávalo nižší velitelské funkce. Celkové vojsko 10 – 15 % z celkového počtu zastoupených rodů.

Z geografického hlediska se na tažení nejvíce podílely rody z Hradeckého, Plzeňského a Prácheňského kraje, které tvořily přibližně třetinu celkového počtu zastoupených rodů. Nejméně se na tažení podílely menší středočeské kraje, severozápadní Žatecko a jihočeské Bechyňsko.

Další důležitá otázka se týkala majetkové situace zastoupených pánů a rytířů. Většina českého stavovského vojska byla tvořena drobnými pány a rytíři, kteří vlastnili pouze drobný majetek. Druzí nejpočetnější byli držitelé středně velikého majetku, kteří dohromady z obou stavů tvořili přibližně 11 - 13%. Nejméně zastoupenou skupinou byli šlechtici s velkým a největším majetkem. Do těchto kategorií sice patřila skoro polovina všech pánů, avšak pouze 1 – 3% tvořili rytíři, kteří vlastnili velký majetek. Rytíř z Litoměřicka Volf z Vřesovic jako jediný z rytířského stavu měl největší majetek.

Vysoká šlechta neměla příliš velký zájem účastnit se tažení. Výpravy byly náročné a nákladné, proto bylo snazší za sebe poslat náhradu, která ovšem také vyžadovala finanční zajištění. Mnoho šlechticů z panského rodu drželo důležité úřady v zemské rovině, tudíž pro své povinnosti nemohli úřad opustit, a proto vysílali náhrady.

Účast ve vojsku české zemské hotovosti mohla mnohdy dopomocť šlechticům k jejich kariérnímu vzestupu, v regionální rovině šlo o hejtmanská místa, zatímco v zemské rovině o pozice nižších a vyšších úředníků. Avšak vojenské zkušenosti jistě nebyly hlavním a jediným důvodem, který jim zajistil vysoké úřednické funkce.

Obraz vojenské výpravy dokreslila analýza výmluv a omluv používaných šlechtici, kteří se chtěli vrátit z tažení zpět na svá panství. Nejčastěji se šlechtici odvolávali na svou chudobu a nezaopatřenost. Často se také vylouvali na svůj vysoký věk a zdravotní stav jejich nebo manželky. Tyto výmluvy byly mnohdy i zmiňovány, pokud se šlechtici sami nevypravili a poslali za sebe náhradu. Docházelo k prosbám o propuštění i kvůli zraněním. Chování šlechty často neodpovídalo předepisovaným normám, kdy se páni a rytíři měli chovat jako poslušní křesťanští bojovníci, kteří by jednali v souladu s modlitbami, které se pro situaci válek s Turky zvláště sepisovaly.

Prvotním zájmem bakalářské práce bylo rekonstruovat vojsko české zemské hotovosti vedené Vilémem z Rožmberka. Další badatelský zájem by se mohl ubírat k moravské a slezské zemské hotovosti, která do Uher také vypravila určitý počet vojáků.⁴⁵⁰ Porovnáním těchto dvou hotovostí by vznikl ucelenější obraz celého tažení, přičemž by bylo relevantní porovnat početní rozdíly vyslaných vojsk. Dalšími porovnávanými aspekty by mohlo být společenské postavení šlechticů a velikost jejich majetku. Tento postup by se mohl uplatnit také v porovnání s tažením roku 1594, ke kterému se dochovalo mnohem více pramenů než k roku 1566. Větší počet dochovaných pramenů by dopomohl k lepšímu poznání všednosti tažení, mohly by se porovnat omluvy a výmluvy, které šlechta používala, aby se mohla vrátit domů. Srovnáním těchto dvou skupin omluv by se mohlo zjistit, zda se omluvy používaly stereotypně, nebo odpovídaly skutečnosti. V potaz by se mohla vzít také celková velikost vojska, které bylo vyslané do Uher, a to nejen vojska zemských hotovostí, ale i najatá žoldněřská armáda a vojska říšských kurfiřtů.

⁴⁵⁰ Sněmy české III, s. 263-264; F. ROUBÍK (ed.), Regesta fondu Militare I, s. 166-167; F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, jejich složení, obor působnosti a význam II, Brno 1902, s. 290-298.

VI. Seznam pramenů a literatury

Nevydané prameny

Státní oblastní archiv Třeboň

- Historica Třeboň

sign. 4577, 4579-4582, 4586, 4590- 4595, 4698 – 4625, 4627-31, 4633-38, 4641,4645, 4647, 4649, 4653, 4656A, 4657, 4662, 4666-69, 4671, 4677, 4684-86, 4689, 4693-94, 4696, 4696A, 4699, 4701

Vydané prameny

LÍVA, Václav (ed.), Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta fondu Militare Archivu Ministerstva vnitra Republiky československé v Praze II-III, Praha 1938.

PÁNEK, Jaroslav (ed.), Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I-II, Praha 1985.

ROUBÍK, František (ed.), Regesta fondu Militare Archivu ministerstva vnitra Republiky československé v Praze I, Praha 1937.

Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu III, Praha 1880.

VYBÍRAL, Zdeněk (ed.), Paměti Pavla Korcky z Korkyně. Zápisky křesťanského rytíře z počátku novověku, České Budějovice 2014.

Literatura

BŮŽEK, Václav, Aliance Rožmberků, Zrinských ze Serynu a Novohradských z Kolovrat na počátku 17. století, Jihočeský sborník historický 65, 1996, s. 10-25.

BŮŽEK, Václav, Die türkischen Motive in der materiellen Kultur des Adels in den frühneuzeitlichen böhmischen Ländern, in: Robert Born – Sabine Jagodzinski (edd.), Türkenkriege und Adelskultur in Ostmitteleuropa vom 16. – 18. Jahrhundert, Ostfildern 2014, s. 287- 298.

BŮŽEK, Václav, Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků, České Budějovice 2006 (= Monographia historica 7).

BŮŽEK, Václav, Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech, Praha 1996.

BŮŽEK, Václav, Nižší šlechta v předbělohorských Čechách (Prameny, metody, stav a perspektivy bádání), Český časopis historický 91, 1993, s. 37-54.

BŮŽEK, Václav, Protiturecké tažení z roku 1594 (Hospodářské a politické aspekty generalátu Petra Voka z Rožmberka), Jihočeský sborník historický 58, 1989, s. 53-66.

- BŮŽEK, Václav, Rytíři renesančních Čech, Praha 1995.
- BŮŽEK, Václav, Türkische Motive in der Selbstdarstellung von Adeligen in den böhmischen Ländern zu Beginn der Neuzeit, in: Gabriele Haug-Moritz - Ludolf Pelizaeus (edd.), Repräsentation der islamischen Welt im Europa der Frühen Neuzeit, Münster 2010, s. 95-126.
- BŮŽEK, Václav a kolektiv, Světy posledních Rožmberků, Praha 2011.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku, Praha-Litomyšl 2002.
- BŮŽEK Václav – HRDLIČKA, Josef a kolektiv, Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce, Praha 1997.
- BŮŽEK, Václav – JAKUBEC, Ondřej, Kratochvíle posledních Rožmberků, Praha 2012.
- BŮŽEK, Václav – JAKUBEC, Ondřej – KRÁL, Pavel, Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků, Praha 2009.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), Člověk českého raného novověku, Praha 2007.
- DÜLMEN, Richard van, Historická antropologie. Vývoj – problémy – úkoly, Praha 2002.
- HALADA, Jan, Lexikon české šlechty, Praha 1992.
- HRDLIČKA, Josef, Poslední páni z Hradce v pramenech a literatuře, Opera historica 6, 1998, s. 33-62.
- HRDLIČKA, Josef, Adam II. z Hradce a jeho dvůr, Opera historica 6, 1998, s. 127-144.
- HRUBEŠ, Jiří – POLIŠENSKÝ, Josef, Turecká otázka, uherská povstání a veřejné mínění předbělohorských Čech, Historický časopis 7, 1959, s. 74-103.
- JANÁČEK, Josef, Rudolf II. a jeho doba, Praha 1987.
- KAMENÍČEK, František, Vpády Bočkajovců na Moravu a ratifikace míru Vídeňského od zemí koruny České roku 1605-1606, Časopis Českého muzea 68, 1894, s. 88-106, 257-274, 378-397, 534-556.
- KAMENÍČEK, František, Výprava arciknížete Ferdinanda na pomoc obleženému od Turků Sigetu roku 1556, Sborník historický 4, 1886, s. 321-331.
- KAMENÍČEK, František, Zemské sněmy a sjezdy moravské, jejich složení, obor působnosti a význam II, Brno 1902.
- KOPČAN, Vojtěch, Turecké nebezpečnostvo a Slovensko, Bratislava 1986.
- KNOZ, Tomáš – DVOŘÁK, Jan (edd.), Šlechta v proměnách věků, Brno 2011.
- KROFTA, Kamil, My a Maďaři v bojích s Turky, Praha 1934.
- MAREŠ, Petr, Krajské mustrunky a krajští mustrheři v organizaci vojenské správy předbělohorských Čech (1565-1618), Paginae historiae 21, 2013, č. 2, s. 291-314.

MATOUŠEK, Josef, Turecká válka v evropské politice v letech 1592-1594, Praha 1935.

MAŤA, Petr, Svět české aristokracie (1500-1700), Praha 2004.

MENDEL, Miloš – OSTŘANSKÝ, Bronislav – RATAJ, Tomáš, Islám v srdci Evropy. Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí, Praha 2007.

MÍKA, Alois, Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období, Sborník historický 15, 1967, s. 45-75.

Ottův slovník naučný I-XXVI, Praha 1904.

PALACKÝ, František, Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků, in: Jaroslav Charvát (ed.), Dílo Františka Palackého, Praha 1941.

PÁNEK, Jaroslav, Per Vok z Rožmberka. Život renesančního kavalíra, Praha 2010.

PÁNEK, Jaroslav, Podíl předbělohorského českého státu na obraně střední Evropy proti osmanské expanzi, Československý časopis historický 36, 1988, s. 856-872; 37, 1989, s. 71-84.

PÁNEK, Jaroslav, Politický systém předbělohorského českého státu, Folia historica bohemica 11, 1987, s. 41-101.

PÁNEK, Jaroslav, Poslední Rožmberkové – velmoži české renesance, Praha 1989.

PÁNEK, Jaroslav, Turecké nebezpečí a předbělohorská česká společnost, Studia Comeniana et Historica 23, 1981, s. 53–72.

PÁNEK, Jaroslav, Vilém z Rožmberka - politik smíru, Praha 1998.

PLACHT, Otto, Odhad majetku stavů království českého z roku 1557, Věstník Královské české společnosti nauk 1947.

POLIŠENSKÝ, Josef, Turecká otázka v evropské politice v 16. -17. století, in: Osmanská moc ve střední a jihovýchodní Evropě v 16. -17. století II, Praha 1977, s. 266-286.

RATAJ, Tomáš, České země ve stínu pŮlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře českých zemí, Praha 2002.

RATAJ, Tomáš, Obraz Turka v české renesanční společnosti ve světle cestopisné literatury. Folia historica bohemica 17, 1994, s. 59 – 83.

RATAJ, Tomáš, Ouhlavní nepřítel všeho křesťanstva. Turci v obrazech a představách raného novověku, Kuděj 1, 1999, č. 2, s. 22-37.

RATAJ, Tomáš, Turecká hrozba a raně novověké zpravodajství v předbělohorských Čechách. Documenta Pragensia 19, 2001, s. 233 – 261.

REZEK, Antonín, Čechové v tureckých válkách, Lumír 5, 1877, s. 548-550, 566-568.

RUNCIMAN, Steven, Pád Cařihradu, Praha 1970.

SEDLÁČEK, August, Hrady, zámky a tvrze Království českého VI, XXIV, Praha 1995.

STEJSKAL, Aleš – BŮŽEK, Václav, Výzbrojní program Petra Voka z Rožmberka (Příspěvek k poznání mentality raně novověkého velmože), *Folia historica bohemica* 15, 1991, s. 179-268.

ŠIMEČEK, Zdeněk, Osmanská expanze v českém zpravodajství 16. a počátku 17. století, in: *Osmanská moc ve střední a jihovýchodní Evropě v 16. -17. století II*, Praha 1977, s. 310-373.

TAUER, Felix, *Svět islámu. Dějiny a kultura*, Praha 1984.

URBÁNEK, Rudolf, Češi a války turecké, in: Vilém Mathesius (ed.), *Co daly naše země Evropě a lidstvu. Od slovanských věrozvěstů k národnímu obrození*, Praha 1939, s. 117-123.

Vojenské dějiny Československa II, Praha 1985-1989.

VYBÍRAL, Zdeněk, Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526, Praha 2008.

VYBÍRAL, Zdeněk, Války a válečníci v české společnosti na počátku novověku, in: Miloš Drda – Zdeněk Vybíral (edd.), *Jan Žižka z Trocnova a husitské vojenství v evropských dějinách*, Tábor 2006 (= *Husitský Tábor, Supplementum 3*), s. 555–569.

ŽITNÝ, Miroslav, Keresztes 1596. Vytváření obrazu prohrané bitvy s Turky a její druhý život, *Český časopis historický* 111, 2013, s. 31-65.

VII. Seznam příloh a vyobrazení

Příloha č. 2

- Průběh vojenského tažení roku 1566

1566	události
1. května	Turci se vypravili do Uher
24. května	Vojenské přehlídky v krajích
3. června	Císař vydal mandát, ve kterém stanovil datum přehlídky na 10. července 1566
8. července	Vilém z Rožmberka dostal zprávu, že jeho vojsko má počkat před Znojmem
10. července	Měla se konat přehlídka českého stavovského vojska - došlo ke zdržení
14. července	Ludvík Ungnad odtáhl s vojskem ze Znojma - volné pro české stavovské vojsko
17. července	Vilém z Rožmberka dostal zprávu o chystané velké přehlídce + vojsko mělo poté odjet do Bratislavy
22. července	Ve Znojmě se konala velká přehlídka vojska
4. srpna	Začátek obléhání sigetské pevnosti
12. srpna	Císař se vydal z Vídně do pole
15. srpna	Císař se měl sejít s českým vojskem v Rajce u Rábu
začátek září	Smrt sultána Süleymana I.
7. září	Dobytí Sigetu + smrt Mikuláše Zrinského ze Serynu
16. října	Návrat šlechty domů
20. října	Císař se teprve dozvídá o sultánově smrti

Příloha č. 3

- Přibližný směr tažení od vojenského ležení ve Znojmě, přes Bratislavu k Rábu

Příloha č. 4

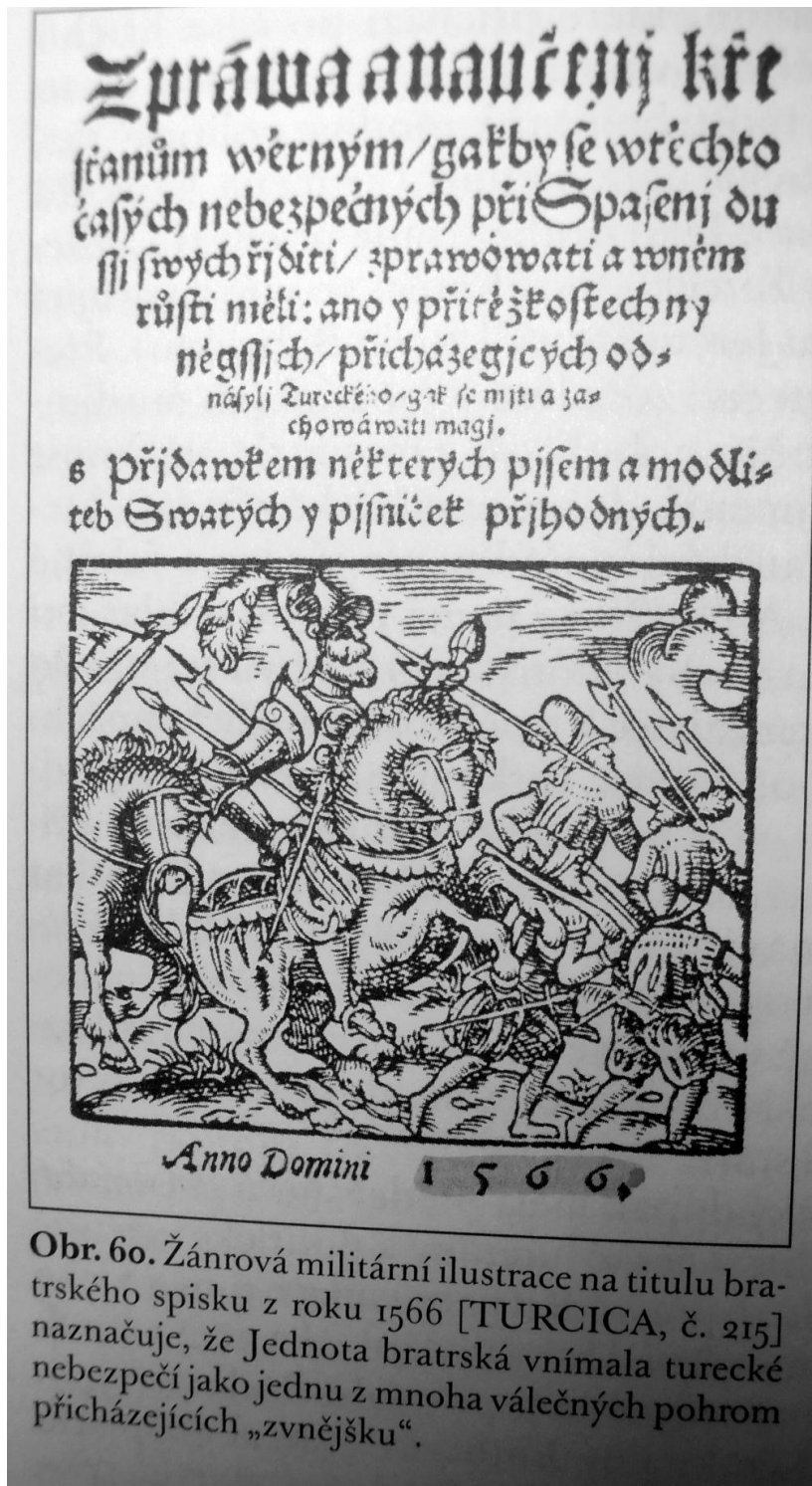
- Tomáš RATAJ, České země ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře v českých zemích, Praha 2002, s. 146.

Obr. 54. Renesanční reliéf s poprsím Turka na zámku Račicích nedaleko Vyškova, po roce 1585.

Příloha č. 5

- Tomáš RATAJ, České země ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře v českých zemích, Praha 2002, s. 168.

Obr. 6o. Žánrová militární ilustrace na titulu bratrského spisku z roku 1566 [TURCICA, č. 215] naznačuje, že Jednota bratrská vnímala turecké nebezpečí jako jednu z mnoha válečných pohrom přicházejících „zvnějšku“.